ACC. N:R M. 13515: 1-80.

FOLKLIVS-ARKIVET LUND

Landskap: Småland
Härad: S. Möre
Socken: Visefjärda
Uppteckningsår: 1954

Uppteckknare: G. A. Hartman, Visefjärda
Berättare: " " "
Berättarens yrke: folkskollärare
Född år 1888 i Visefjärda

Begravning. sid. 1-80.

LWF 70.

(Teckn. å sid. 33a, 50a och 51a.)

Skriv endast på denna sida

A.-B. GRAHNS TR., LUND

Var finns fotet, som
omtalas på sid. 68.

Sv. J.

ACC. N:R M. 13515:/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Luf 70
1

BEGRAVNING (L. U. F. 70).

I föreliggande svar på frågelista 70 tar jag frågorna i den ordning, som de förekommer i listan.u är dessa av så mångskiftande art,att jag inte kan svara på alla,men jag hoppas,att det i alla fall skall bli så många svar,att rubriken blir täckt något så när.och svaren kommer att röra förhållandena i min hemby Fåglasjö i Vissefjärda socken samt dess närmaste grannskap(andra byar i andra socknar).är så sker,kommer detta att särskilt angivas.

DÖDSBUDSKAPET.

När någon i byn dog,så var det icke - här gäller det för c:a 60 år sedan - genom särskild budskickning,som dödsfallet tillkännagavs.Vanligen inträffade en längre eller kortare sjukdomstid före,och byborna utfrågade då någon från familjen,den sjuke tillhörde,om hans tillstånd dag för dag.Om detta icke skedde,så fick man underrättelse från den gamla kvinna från byn eller närmsta grannby,som brukade vara vid sjuklägret och vaka.Eller spred sej ryktet på annat sätt:genom en knalle eller ock som först,när lakan hängdes för fönstren i sorgehuset eller bud sändes

ACC. N:R M. 13515:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

att byalaget skulle hjälpa till att ringa själaringning. Flaggor hade man aldrig då för tiden vid bondgårdarna - enda ställena var skolhusen och möjligen hos prästerna,och ännu finns ingen flaggstång i min hemby. Men hos de privatpersoner,som hade flaggstång - det är under de närmast förflutna 30-40 åren,som flaggstänger rests vid en och annan bondgård eller vid bostadshu i samhällena.Så fort man fått flaggstång,användes den givetvis,både i glädje och sorg:vid födelsedagar och döds- och begravningsdagar samt också allmänna flaggdagar.Begravningsdagen var flaggan hissad på halv stång, och så fick den förbli under det efterföljande kalaset.Rörande tillkännagivande av dödsfall genom annonser i tidningarna,så förekom detta ytterst sparsamt i detta sekels början.De första var präster och andra herrskapspersoner,handlande,godsägare,lärare osv. Sedan vandrade neråt till de lägre folkgrupperna,bönder och arbetare, men det gick sakta för att numera vara regel hos alla,med ett eller annat undantag på grund av fattigdom eller rent av aversion mot offentliggörandet.Ibland var det väl inte så trevligt att insätta dylik annons när det t.ex. var fråga om självmord eller olyckshändelse under ruset m.m. Under dylika förhållanden skrev man inte heller notis om dödsfall.

ACC. N:R M. 13515:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

Likaså var det med tryckta bjudningskort:annonserade man dödsfallet i den tidning helst,som man själv abonnerade på,kanske någon eller några andra,där den döde var mycket känd,såsom i hans födelseförsamling,så tryckte man också bjudningskort med ungefärligen samma lydelse,som annonsen hade.Det kunde även vara så,att man icke annonserade dödsfallet men i alla fall lät trycka bjudningsbiljetter av gängse typ:stora konvolut med bred svart ran omkring.Var det rika släktingar till den avlidne,så valde man de dyraste och mest elegant utstyra sorgebreven.I andra fall var man mera sparsam samt tog billigaste sorten.Som vanligt är med modesaker på alla områden,så kom även bruket av sorgbrev säjas ha spritt sej uppifrån honoratiores till medelklassen samt sedan till bondebefolkning och arbetare.Dessa bjudningskort,där de förekom,sändes per post till de avlägsnare släktingarna,till andra,såsom i byn eller näraliggande byar,bars de ut för att spara på portot.Nu postas de till alla,även om det är fråga om närmsta granne på andra sidan staketet. I min barndom vid sekelskiftet skrev man vanliga brev till långtifrån boende,inga dösannonser eller begravningskort var införda då,utan man utsände en person,vanligen från sorgehuset,som bjöd till begravningen.De 3) inbjudna var först och främst nära släktingar,sedan bybor.Bland de

ACC. N:R M. 13515:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

närbesläktade till den avlidne inbjöds även ibland sysslingar och ännu längre i släkten,om man förut hade brukat umgås och kalasa eller eljest hade lierat sej med genom t.ex. gifte osv. Vid beklagande av sorgen kunde naturligtvis hända,att avlägset boende skrev och beklagade förlusten,men oftast var det så - skrivkunnigheten bland den då äldre generationen var inte så utbredd och postgången dålig,enär knappast brevbäringslinjer förekom - så i regel väntade man med beklagandet,tills man träffades vid begravningen.Då var frasen denna:"Jag får beklaga sorgen", ocg så togs i hand.Om sorgen inte var så stor från den beklagandes sida,så anlades en för tillfället sorglig min,ja fruntimmerna kanske också tog till att gråta eller åtminstone låtsas detta och ta fram näsduken.Det var väl oftare så,att beklagandet var hjärtligt och inte spelat.

DEN DÖDE.

Jag var personligen närvarande under min ungdom vid tvenne dödsbäddar:första gången då min äldsta syster 1905 avled i föräldrahemmet efter kort tids sjukdom.Hon var annars folkskollärarinna och ogift,samt dog 27-årig under jullovet.Jag var då 17 år.Efter det min syster blivit 4) undersökt av föräldrarna och systrarna,att hon var riktigt död,läste

ACC. N:R M. 13515:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
5

min näst äldsta syster Fader vår,Välsignelsen samt en psalm om döden. De närmaste lade ihop den dödas ögonlock,rättade till ben och armar och vidtog åtgärder,så att munnen skulle vara sluten och kroppen rak.Händerna sammanknäpptes,och så fick hon ligga,tills stelheten inträtt.Några andra åtgärder,t.ex. av vidskeplig art,förekom inte.När kroppen skulle tvättas därefter,skickade man bud till en kvinna,som brukade utföra sådant arbete,en gammal,from änka i en grannby,och under hennes händer skedde det på ett sofflock från träsoffan i vardagsrummet.- Var det en man,så måste han klippas och rakas.Hade den döde helskägg,så blev det bara fråga om klippning av hår och skägg,eller man nöjde sej enbart att kamma och ordna desamma.Var det en kvinna,skulle hon kammas och håret flätas,sedan tvättningen skett.Om den döde mannen rakades,med hans egen rakkniv,skulle kniven tillfalla den,som utförde rakningen.Min yngsta syster dog i sjuårsåldern,innan hon börjat skolan.Detta var under som maren,jag var hemma på ferier från skolan i Växjö,och då jag skulle bli lärare,så fick jag läsa bönerna och sjunga en psalm.Det var 1908,och far var då död,men mor och en grannkvinna var tillstädes.När lillasyster var riktigt död - mor satte en spegel för sin flickas mun,och när

ACC. N:R M. 13515:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ingen imma kom på glaset,ansågs livet ha flytt.Mor kände också efter, att hjärtat upphört att slå.Mor och den andra kvinnan bar upp min döda syster på andra våningen,där hon lades på ett sofflock,lag över två stolar,och det var då,som vi bad och sjöng.Far dog 1907 på lasarettet i Karlskrona.Jag visste knappt om att han var sjuk,för jag gick i skola i Växjö,så jag fick inte träffa honom.Jag fick bara ett meddelande om dödsfallet från min äldste broder.Far hade en tumör på hjärnan.Den togs bort genom trepanering,men livet stod ej att rädda.Mot liklukten vet jag inte,att vi företog oss något annat än strödde ut hackat granris i det rum,där de döda hade lagts.Min äldsta syster dog på vintern och far på våren,innan det ännu hade hunnit bli värme i luften,så liklukten blev inte särskilt svår,ändock man väntade med begravningen i 14 dagar.Vad min lillasyster beträffar,så var hon så liten,att lukten inte ens på sommaren blev intensiv.Då var det också granris,varjämte man plockade in löv samt vilda eller odlade blomster och satte i rummet.Strax efter det den döde lyfts ur sin bädd samt tvättats och burits bort till ett annat rum i huset,eller kanske på en loge eller i ett annat utrymme i något uthus,togs de sängkläder ut samt hängdes till luftning.Sängklä-

ACC. N:R M. 13515:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

derna skulle sedan tvättas,om de var tvättbara,om det var fällar eller sticktäcken var det bara fråga om piskning och sopning samt luftning, medan halmen i sängen bars ut för att brännas eller förintas på annat sätt.Linnesakerna tvättades naturligtvis,liksom allt annat tvättbart,och sängen skurades med vatten och såpa,innan någon fick ta den i anspråk på nytt.

Då man hade trångt om utrymme i stugan bars den döde efter tvättning och andra procedurer ut i en bod eller i annat uthus,antingen på några bräder,lagda på ett par bockar eller på ett sofflock.I byn Stångsmåla i samma rote som min hemby låg,hade man där ett trälock,som brukade användas vid tvättningen samt på vilket den döde låg,tills kist hunnit anskaffas.Både min kusin där samt hans föfäder i många generationer hade man använt detta trälocket till.Man var ju bejymrad för råttor,när man fick placera den döda kroppen i ett uthus,för det ansågs förfärligt skamligt,om råttor hade börjat gnaga sönder t.ex. ansiktet,så man inte kunde visa den döde i kistan,både före och under begravningsdagens morgon.Sådant känner jag till ett fall,och änkan var mycket ledsen över, att makens lik hade blivit angripet av de små skadedjuren.

ACC. N:R M. 13515:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På 1870-talet var min faster boende hemma på min föräldragård hos farfar på undantaget.Hennes fästman,Kalle,var en lördagskväll ute för ett makabert äventyr.Han var på besök hos faster,då ett gäng ynglingar från Långasjö socken,kom för att göra uppvaktning hos faster,som var en glad flicka med pojktycke.Kalle måste fly för att inte råka i nypor-na på de vilda sällarna.Han smög sej ut till ladugården för att gömma sej,tills de hade gått sin väg.I mörkret trevar han sej in i en vagn-bod,och får då tag i fötterna på ett lik,som var placerat där innanban kistläggning skedde.Det hade Kalle inte reda på.Trots det hemska i situ-ationen måste han tillbringa ett par timmar i sällskap med liket,för hade han ertappats av ynglingarna,hade de kanske slagit ihjäl honom. Liket var efter en gammal gubbe från en stuga i byn - han hette Jonas Mattsson,talade min mor om - men det visste inte Kalle om,att han var död. Folk var mycket mörkrädda för döda personer,och många spökhistorier gick om dem.Barnen fick höra de äldre berätta sådana och blev därför ganska mörkrädda av sej,som naturligt var.

Numera händer ofta,att den döde hämtas av innehavaren av närmaste begravningsbyrå - den närmaste här finns i Emmaboda samt innehas av en

ACC. N:R M. 13515:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

man vid namn Axel B.Johansson.Han kör då ut med likbilen samt har med kista.Så tvättar och kläder han liket och lägger det i en kista,som de anhöriga valt ut efter hans prislista,likaså svepning.I byråns källare får så liket vara,tills byråägaren kör ut med det till gården,där begravningsfesten ska hållas,på morgonen,samt därpå till kyrkan.Då slipper de anhöriga allt besvär,och som det nu inte finns folk i byarna, som är villiga eller kunniga att åtaga sej detta ansvarsfulla och inte minst obehagliga arbete för vanligt folk,även om det gäller en nära anhörig.Andra ställa om den sista tjänsten mot den bortgångne nära anhörige med tvättning och klädning samt läggandet i kista,varefter de för att särskilt om sommaren slippa ifrån den obehagliga liklukten i hemmet eller i angränsande uthus,har likbilen att transportera honom till bårhuset på kyrkogården - en underjordisk källare för förvaring,till dess kistan med den döde på begravningsdagen placeras av kyrkvaktmästaren i kyrkans kor strax innan jordfästningen skall ske.

Det har redan antytts om en gammal kvinna från grannbyn,som brukade tjänstgöra att vaka vid dödsbäddar.Hanna hette hon och var från Prämboda i Långasjö,alldeles på gränsen till vår by.En hade vi också i min by,

ACC. N:R M. 13515:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

änkan Kajsa Lisa Jonasson.Hon var fattig samt behövde frötjäna till sina många barn,och då fick de nöja sej med att utföra sådana sysslor,som var obehagliga och inte andra ville åtaga sej för allt i världen.Dessa bägge kvinnor vakade ut de som dog,tvättade och klädde dem - raka döda manfolk kunde de dock inte,detta fick göras av en karl - och dessemellan fick de hjälpa nyfödda till världen,för det var långt till barnmorska samt dyrt och besvärligt.Det gick lika bra med en sådan gammal "moster",för den tidens jordemödrar var rätt lite insatta i det teoretiska rörande det gynekologiska området.Det var rätt betecknande för de här kvinnorna,att de anlitades både då människor trädde in i världen som då de gjorde sin sortie från densamma.Men det måste vara några till dylikt också,och då var det att acceptera "yrket",om de skulle kunna få något attexistera på.I regel var de ofta varmt religiösa samt utförde arbetet för sina medmänniskor av rena barmhärtigheten.Jag minns att de var realistiska kvinnor,som var vad man kallar garvade eller med ett finare ord osentimentala,antagligen förvärvat under utövande av sysslorna. Många gånger stod de anhöriga själva vid sådana oväntade tillfällen en smula handfallna och vid dödsfall upprivna,varför man var dem tacksamma och gärna betalade dem i överkant,in natura eller kontant eller båda delarna.

ACC. N:R M. 13515 : //.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

//

SVEPNING.

Själva svepningen av liket ägde rum, sedan man rakat(man) och tvättat det. Som i förra arket sades, så var det vanligen en sådan kvinna, som kunde med och ville åtaga sej detta, vilket inte andra ville göra, t.ex. gumman Hanna eller Kajsa Lisa för min hemby. Ofta bestämde den avlidne i livstiden, vad som skulle användas till klädseln. Sålunda avled för endast åtta år sedan en 75-årig kvinna, vilken långt innan hon dog hade lagat i ordning linne och underkjol samt nattröja, alla vita, samt även andra plagg, bl.a. strumpor. Kvinnan i fråga hette Hilda Petersson och var hemmahörande i byn Frostensmåla i västra sockendelen.

En fotograf Lindau i Emmaboda, död för omkring 25 år sedan, hade i livstiden bestämt, att han skulle klädas i frackkostym, med hård krage och stärkskjorta samt vit rosett.

När folkskollärare G. Zideén i Algutsboda, en av mina semiskamrater, var död(för omkr. 15 år sedan), hade han förut begärt att han skulle iklädas frackkostym och annat tillhörande samt på huvudet påsättas sin studentmössa.

Angående strumpor, så kläddes min svärfar, som dog för ett 15-tal år sedan, i strumpor samt skjorta och kalsonger.

11.

ACC. N:R M. 13515:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

Det var mycket ofta förekommande,att unga flickor samt även småflickor kläddes med myrtenkrans i håret.Detta minns jag särskilt vår närmaste grannes dotter,som avled 1897 20-årig,att hon pryddes på detta sätt samt med en blombukett i händerna.

Vad beträffar smycken och ringar,så hade man den åsikten,att om en önskan i livstiden uttalats,att dessa skulle följa den döde (döda) i graven,så fick de det.Annars var väl regel,att inga sådana dyrbarheter jordades med liket.De anhöriga tog av dyrgriparna strax efter dödsfallet för att delas opp bland barnen som minnen. Jag bär själv en 23 karats guldring,som min hustru erhöll vid arvskiftet efter hennes döde morbroder,komminister A.Franzén,Svenarum.Han dog för cirka 12 år sedan som ogift.Ringen i fråga hade varit hans förlovningsring.Fästmön dog i spanskan 1918,och därefter bar han den inte.Den återfanns bland hans efterlämnade saker.Inskriften inuti lyder:"Nemo nisi mors",vilket betyder ungefär "Tills döden skiljer". Min mors guldringar fick döttrarna(inte vigselringarna) redan medan mor levde,de övriga efter hennes död 1931. Om män hade nitnaglar av silver eller guld i öronen,så togs de inte bort utan följde i graven,då dessa smycken satt fast i de genom-

ACC. N:R M. 13515:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

borrade örsnibbarna.Dylika nitnaglar hade bl.a. vår torpare Karl Johan samt ett flertal andra,jag kände,t.ex. min förste skolrådsledamot Claes Johansson,Sneramåla,som avled omkring 1925.

LIKKAMMARE.

Likkammare eller likrum,som vi säjer här,var rätt ovanligt på rama landsbygden utom i s.k. bättre familjer,d.v.s. storbönder eller andra som ville vara för mer.I mitt hem hade ett sådant likrum anordnats vid min äldsta systers begravning på ett rum,som var i andra våningen samt kallades "Röde kammarn" på grund av att den hade målade tapeter i röd-aktig färg. Det kläddes med fina,vita lakan,även för fönstret,samt var upplyst av levande ljus i stakar,vilka stod på små bord,ett på var sida om den döda,vid huvudgärden.Då var min syster klädd,med blommor i håret och blommor i händerna.Hackat granris var strött på golvet,och på de vita lakanen hade med knappnålar fästs små kvistar av gran samt annat grönt,såsom myrten,lingonris och blad av ~~xxxxx~~ rumsväxter.Hon låg i kis-tan,locket var av,och fötterna vända mot dörröpningen.Liknande anord-ningar var det också i granngården(med likrum)då förut omtalade dottern där skulle begravas.Ett likrum hade också anordnats hos min gamle leda-

ACC. N:R M. 13515:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

mot i skolrådet,då hans änka begravdes.Han hade själv avlidit något år förut,men då var inte likrum klätt.

Det frågas om lakan för fönstren.Detta skedde allmänt förr,därför att detta skulle markera,att det fanns lik i gården.Dessa lakan fick hänga för fönstren,tills man fick gardinerna tvättade,då man inte hade rena ombyten.Sedan gardinerna gjorts rena,uppsattes dessa dagen före begravningen men fick inte åtskiljas utan hänga rakt ner samt ihopdragna. I vår tid ordnas omedelbart gardinerna så,sedan dödsfallet skett. Ombytet med rena gardiner sker kvällen före begravningen,antingen nyinköpta eller av de som finns tvättade och strukna i byrålådorna.Finns det förut kulörta gardiner,så får dessa tas bort och ersättas med vita. När bruket att upphänga lakan för fönstren upphörde,så var det långt före sekelskiftet i vår trakt,utom i det rum,där liket var,om det placerats i mangårdsbyggnaden,samt i likrummet vid begravningen.Som jag minnes - på 1890-talet - användes fabriksgjorda trådgardiner mycket,och de kostade bara 25 öre alnen(60 cm),så vid dödsfall köptes i regel nya sådana till begravningsdagen,syddes samt upphängdes kvällen före släktingarna anlände(fredaskvällen alltså hängdes de nya gardinerna opp,släkten kom på lördags e.m.,om begravningen skedde på söndagen,som var regel.

14.

ACC. N:R M. 13515:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

I min hemtrakt i västra Vissefjärda var det inte vanligt,att folk efter det liket tvättats och klätts samt lagts i kistan sprang i sorgehuset före begravningen för att"titta på liket",som det hette.Men inom Långasjö socken,berättar min hustru,som är därifrån,brukades för femtio år sedan d tta allmänt av skolbarnen,som inte försummade detta hemska "nöje".När en skolkamrat hade dött,så kunde sedan kunna förklaras,men då det gällde alla lik,som förefanns i det närmaste grannskapet,så får det väl betraktas som en urgammal sed eller rättare osed.Och då de inte blev bjudna på något,så kan det inte ha varit för traktering,som de så flitigt sprang och såg lik.Här i Vissefjärda västra del fick man vänta med att titta på liket tills begravningsdagens morgon,innan locket lades på kistan och skruvades igen eller spikades på eller dubbades fast.Mera därom framdeles i svaren.

LIKVAKA.

Om detta förekommit här i orten under de senaste 75 åren tror jag inte.Sextio år minns jag,och mina föräldrar har inte omtalat detta,ej heller har jag funnit belägg för saken av andra personer.Så att denna sedvänja har inte förekommit det någon kan påminna sej.

ACC. N:R M. 13515:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16

KISTA.

Vid min uppväxt på slutet av 1800-talet hade vi i hembyn en likkist-snickare,vår granne bonden Olof Petersson.Men i andra byar kunde det vara någon annan snickare.Folkmängden i byn var då mycket större än nu och dödligheten även,särskilt bland barnen,då difterin härjade mycket svårt somliga år.Vid kalla vintrar utbröt lunginflammation bland de mycket gamla,och år 1905 var det inte mindre än tre lik,som låg ovan jord samtidigt.Nämnde Olof Petersson anlitades för vår by,och jag stod ofta i hans verkstad när jag var barn och tittade på,hur han gjorde kistorna.

När någon alltså hade dött,sändes bud till Olof,att han skulle komma och ta mått på kista.Var det i en bondgård,som någon dött,så släppte den dödes anhöriga till bräderna,som Olof då var och hämtade.Vanligen dröjde det två veckor från dödsfallet till begravningen,men var det då flera begravningar i samma vecka,gällde det för Olof att sno på för att få allt färdigt.Då någon skulle dö i byn,sades det att det bankade och hamrades vid midnattstid i Olofs verkstad som förebud,men det var inte alla personer,som hade den förmågan att höra förebud.Detta sa min mor, att hon kunde,inte bara från Olofs verkstad utan även på andra sätt.

ACC. N:R M. 13515:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

När alltså Olof hade tagit mått på kistan samt hämtat bräderna,var det att sätta i gång.Bräderna hyvlades pådbägge sidorna,för att kistan skulle bli riktigt fin.Bottenytan till kistan var som bottnen på en eka, bred i huvudänden samt avsmalnande mot fötterna.Sidorna samt även gavlarna var sluttande,så att vidden blev större upptill.De fyra bräderna, sidor och gavlar sinkades ihop samt limmades.Bottnen sattes fast med trädubbar,doppade i lim,senare övergick Olof till att skruva fast bottnen eller spika den.Den äldsta sedan var ju att dubba fast alla lösa delar,av någon vidskeplig anledning,men så blev detta sätt inte så lämpligt,tyckte man och struntade i de gamla påhitten.Bottnens kanter gick ut längre runt om än själva kistan,och den kanten fasades rund.Locket var i samma form som kistan,med sidorna mötande upptill som en ryggås. I bägge ändar sluttade lockets gavlar något uppåt.Locket hade urkälningar,flera jämnlöpande,och överst satt på "ryggåsen" en list,också den urkälad.Så att det nedlades mycket arbete på en likkista redan på den tiden bara på att få fram formen.Kistan samt locket var alltså vidast på mitten - i stil med en enkel eka - och för att lätt kunna böja de femkvartstjocka bräderna,gjorde Olof insågningar på tvären tätt på in-

ACC. N:R M. 13515:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18

sidan av sidobräderna i själva kistan(underdelen)för att det skulle gå lätt att böja dem efter bottenformen.Under kistbotten fastsattes urkälade fötter,två i varje ände och en mittpå var sida,alltså sex stycken.

När kistan var fullt träfärdig,återstod det att måla den.Inga andra än svarta kistor brukade Olof göra.Yttersidan målades med linolja och kimrök,så att färgen blev djupsvart.För att erhålla denna färg,måste kistan målas två gånger.Medan färgen vid andra målningen var riktigt färsk,strödde Olof på locket endast pulvriserat stenkol,som således fastnade i färgen.När färgen var alldeles torr,var stenkolspartiklarna också riktigt fastsittande.Runt om kistans kant,där kista och lock möttes,spikade Olof på rynkat tyll runt om,svart för äldre och vitt för barn och unga människor.Detta var en dekoration,vanlig för 50 år sedan. På kistbotten lades hyvelspånor till en mjuk bädd,rena,fina spånor,så att den döde skulle vila riktigt väl.Vår snickare,Olof,var inte vidare gripen av allvaret vid arbetet,utan han visslade och trallade ibland till hyvelns eller sågens vinande.Han var så van vid detta dödens attribut,att han tog det lika trankilt som när han gjorde ett vagnshjul eller jordbruksredskap.

ACC. N:R M. 13515:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

När min far dog,1907,på lasarettet i Karlskrona,köpte min äldste broder,som var lärare i närheten av staden,kista samt allt,och far svep-tes i,därstädes,varefter far lades i kistan färdigsvept samt transpor-terades till Vissefjärda station,där mina två hemmavarande bröder,14 o. 17 år gamla,hämtade sin far med häst och vagn.Då vid den tiden fanns alltså i städerna begravningsbyråer,medan på landsbygden kistorna till-verkades av olika snickare i gårdarna och byarna.Några beslag fanns ej vare sej på köpta eller hemtillverkade kistor,utan bars de med tygrem-mar,tre stycken,med sex bärare.

Snickarkunniga personer brukade i enstaka fall tillverka sin egen och makans kistor samt ställa upp dem färdiga på vinden.Under tiden de stod här,kunde de användas att förvara kaffe och socker eller brännvins-flaskor m.m. Ja,det berättades om en gubbe,som på somrarna brukade vila middag på vinden,liggande i sin kista.Och sömnen oroades inte av den ovanliga sängplatsen.

I min hemtrakt fanns det alltså flera snickare,som kunde konsten att göra likkistor.Sedan Olof Petersson i Fåglasjö dött omkring 1915, började man anlita snickare E.Hultén i Lida,Långasjö socken,inte långt

ACC. N:R M. 13515:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

Vissefjärdas gräns. Så började dödgrävare Alfred Karlsson,Vissefjärda, ta hem kistor från fabrik för c:a 25 år sedan,och där köptes också liksvepningar och annat sådant,som hörde samman med kista och likklädsel. I samma veva startade Axel B.Johansson i Emmaboda,begravningsbyrå samt köpte likbil.På sin tomt där uppförde han likkälare,som ofta anlitas att förvara den avlidne i,sedan han tvättats och svepts,till begravningsdagen.

Så långt jag minnes och har hört omtalas av mina föräldrar,har inte några saker,som den döde haft,med undantag av ringar eller andra enklare smycken,följt den döde i kistan,men jag har hört omtalas,att man på kyrkogårdar,när gravar grävts på allmän plats,hittat små brännvinspluntor alldeles oskadda,och det berättades även,att vederbörande dödgrävare tagit hand om flaskorna samt låtit sej innehållet väl smaka.Men om det ligger någon sanning i detta,låter jag vara osagt.Dock låter det inte alls otroligt.Det var väl då någon riktig Bachusdyrkare,som i kistan fått sej medskickad en styrketår för den långa färden.Man känner ju till hur stor roll brännvinet spelade för så där en hundra år sen,då man hade husbehovsbränningen kvar,och då brännvin ansågs för den allra yppersta medicinen för sjuka och det bästa för att förebygga sjukdom.

20. /

ACC. N:R M. 13515:21.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21

För tillslutning av kistan,innan avfärden skedde till kyrkan,var det alltid s.k. norsk spik,svart,som användes,som harmonierade med kistans svarta färg.Långt tidigare torde man,vilket var allmänt brukligt även vid båtbyggeri,tillsluta kistan med trädubbar,men som nämnts övergick man sedan till spikar.Sedan kom för en 40 år sedan försilvrade skruvar med långa kors som huvuden,vilka man kunde skruva in för hand.

På begravningsdagen skulle kistlocket ligga på bockar vid sidan om kistan,och begravningsgästerna skulle titta på den döde,"spegla sig",som kyrkoherde Haglund i Långasjö en gång uttryckte det(han blev kyrkoherde i Långasjö 1914).Men var ansiktet deformerat - jag har berättat om att råttor kunde ha ätit av näsa eller kinder - då ville man inte låta folk se det hemska utan locket hade påspikats,innan begravningsfolket kom. När kistsnickare Olof Petersson hade gjort kista,så var det brukligt, att han bjöds på begravningen,även om det inte var i hembyn.Och då var det han,som spikade igen eller skruvade på kistlocket,strax innan kistan bars ut till likvagnen.Var inte kistsnickaren med - man kunde ha köpt kistan färdig - så var det alltid någon snickarkunnig,som åtog sej det värvet,likaså spika på kransarna,så att de låg,där de skulle.

ACC. N:R M. 13515:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

22

LIKBÅR.

Innan man fick riktig väg till kyrkorna i alla orter,brukade alltid kistan med den döde bäras på en bår.Sista gången detta skedde var i min hemtrakt,då en av fars torpare,Gustaf Petersson,vanligen kallad Gustaf "Bråttom",begravdes.Han hade sitt torp långt ute i vår Oxhage,och dit var det bara en slingrande "koväg",knappt framkomlig med någon likvagn. Det var för omkring 80 år sedan han dog.Väg till kyrkan hade man från byn,som man kunde köra liket på därifrån till kyrkan,men från Oxhagen fick Bråttom(hans vedernamn kom sej av att han var mycket senfärdig när han skulle göra sina dagsverken eller annars utföra arbete hos bönderna) bäras på en bår.Där sattes likkistan på en vanlig arbetsvagn,på vilken sattes en häck,den som man annars hade att köra till kyrkan i, och på den häcken,svartmålad var den,åkte så Bråttom till graven i Vissefjärda.Här förekom inte någon särskild likbår utan var en i hast anordnad bäranordning just för detta tillfälle.Likbärning var således nu mycket sällan förekommande,utan endast i sådana fall som relaterats,ty det vanliga var transport av liket på vagn.Det var bönderna i Fåglasjö,som bar Bråttom,12 karlar,som byttes vid under de tre kilom. till byn.

ACC. N:R M. 13515:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

23

LIKVAGN.

Som nämnts så hade man från början inte "riktiga" likvagnar utan vanlig vagn med svart häck samt en anordning,så att kistan inte skulle ramla av på den gropiga vägen.Så kom en ny tid:här i Vissefjärda var den första likvagnen i bruk på 1890-talet,sedermera köptes en till,så att det samtidigt fanns två i användning.Den första köptes av kyrkovärd August i Skäveryd,strax efter köpte nämndeman Johan August i Björnabygden en också.De var ungefär likadana till utseendet:svartmålade med vita målningar på sidorna,svarta florgardiner samt där framme en hög kuskbock.Ägarna körde själva sina vagnar samt,om ingen lämplig fanns-agerade "vekastapräst",d.v.s. innan avfärden till kyrkan sjöng utfärdspsalmen eller åtminstone "tog opp" den samt läste Fader vår och Välsignelsen. På taket av likvagnen kunde kransarna,som inte fick rum på kistan,läggas. Det var alltså i Vissefjärda enskilda personer,som tog initiativet att skaffa likvagnar.Sedermera kom det till en i Kimramåla,som ägdes av Per Carlsson,samt en i Gajemåla,ägd av Viktor Johansson.De bägge sistnämnda bönderna lever ännu.I Långasjö ägdes likvagnen av församlingen,och arrendatorn av kyrkoherdebostället var antagen att mot ersättning släppa

ACC. N:R M. 13515:24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

24

till hästar.Dessa skulle vara unga och fina samt kolsvarta.För likvagnen spändes alltid för två hästar,och seldonen skulle vara blanka och försilvrade eller förnicklade.För övrigt var inte hästarna utstyrda på något sätt.Kusken var inte klädd i hög hatt utan bar i stället svart s. k. plommonstop.I Långasjö ombads alltid eller nästan alltid kantor P.M. Bergstrand,fader till den bekanta Elisabeth Bergstrand - Poulsen,komma till sorgehuset på morgonen och sjunga och läsa,och arrendatorn stannade då vid skolan och tog med sej kantor B.,som satt på kuskbocken både till byn samt sedan till kyrkan.

När vi hade begravningar i mitt hem åren 1905,1907 och 1908 körde kyrkovärden i Skäveryd likvagnen men då mor begravdes 1931 Viktor Johansson i Gajemåla. Likbilen i Emmaboda började inte allmänt användas förrän fram mot 1940-talet men är nu allmänt använd för liktransporter från t.ex. lasarettet till den avlidnes hemort eller från lasarettet till likkällaren i Emmaboda eller till likkällaren på Vissefjärda kyrkogård och från sorgehuset till kyrkan begravningsdagen.När bilarna kom mera allmänt i bruk för begravningsgästerna var det svårt att ha en likvagn,dragen av hästar,som hade för låg fart,så att bilarna fick köra för sakta

ACC. N:R M. 13515:25.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

25

och ofta växla,vilket inte var så trevligt i en lång procession.Och än värre var det,om i denna somliga åkte bil och somliga hästskjuts.Sedan likbil börjat användas,så förekommer inga hästskjutsar mer i processionerna utan enbart bilar.Och vanligen har numera nästan samtliga gäster sin egen bil,och bil skall det vara såväl sommar som vinter.

Hos bondebefolkningen i synnerhet har begreppet "komma hederligt i graven" varit liktydigt med att man skulle följa den gamla vedertagna sedvänjan,inte underlåta något för att allt skulle bli högtidligt och värdigt enligt traditionen,och härvidlag tänkte vederbörande väl mest på traktering av släktingar och bybor men också torparna på gården och traktens fattiga.Många köpte i förväg familjegrav samt även gravvård, innan de dog,andra tillverkade sin egen kista,gjorde i ordning likkläds-el åt sej osv. Det bestämdes också i förväg av den som begravdes,medan han var i lvet,vilka som skulle bära till graven,vilka som skulle inbjudas och i detalj,hur allt skulle ordnas med kalaset,hur mycket sprit som skulle köpas m.m.Och om prästen eller skollärarn eller någon annan skulle hålla utfärdsbön och"sjunga ut" liket ur sorgehuset.För att inte de efterlevande skulle ha bekymmer för pengar,avsatte man i livstiden den summan,och även fattiga snålade ihop till samma ändamål.

ACC. N:R M. 13515:26.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 70
Forts.

BEGRAVNING(L.U.F. 70).

Forts.

Jag insände i slutet av sept. 25 ark om BEGRAVNING samt lovade att senare sända fortsättning och avslutning,och här kommer detta.

Till avd. KISTA i frågelistan vill jag efteråt lämna en kommentar: jag nämnde om anskaffande av kistor numera,att i vår socken köper man dem nu av likbilsinnehavaren i Emmaboda.Dessförinnan,före likbil blev enda transport av den döde till kyrkogården,började för omkr. 40 år sedan kistor tas hem från fabrik av dåvarande dödgrävaren Alfred Karlsson i Fiddekulla,som även tillhandahöll svepningsartiklar.Aven nuvarande dödgrävare,Einar Ekström,är ombud för likkistfabrik och tar hem kistor och sepningar på särskild beställning,men några lager har inte dödgrävarna i socknen haft på dylika artiklar.Mera var inte att tillägga om den saken.

UTFÄRDSTAL.

Om inte den döde i förväg septs och nedlagts i kistan samt placerats i likbilsägarens källare eller i den nyuppförda likkällaren på Vis-

ACC. N:R M. 13515:27.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sefjärda kyrkogård,så sker allt som förr,d.v.s. man placerar den döde i kistan och ställer den på några bockar ute på gårdsplanen,så vida ej likrum förekommer,vilket är ytterst sällsynt,och med locket avtaget samt i även detta lagt på bockar vid sidan om kistan.Runt om står en fyrkant med unga granar,nedsatta i marken,av cirka 2 m. höjd.Granarna har toppskotten brutna vid basen,så att den brutna änden pekar utåt vägen-färdriktningen.Vid stora ingången till sorgehuset står även ett par granar, en på var sida om trappan,även dessa granar med brutna toppskott,symboliserande död och förintelse.Jag har förr - i min barndom - sett vid trappan till sorgehusen enar i stället för granar,men då var det ingen inramning av kistan med granar ute på gården.Dessa enar var särskilt utvalda,välväxta och vackra samt i 2-m-längd.

Att locket inte var påsatt på kistan,där den stod på gården,betydde,att de närmaste samt övriga begravningsgäster ville titta på den döde,och locket var även av under utfärdssång och bön och tal,såvida den döde inte hade ätits av råttor eller att den döde hade avlidit av skador,som vanställt ansiktet.Man ville att folk skulle se den döde,bara om liket var"vackert".I några fall vet jag,att innan kistan spikades

ACC. N:R M. 13515:28.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

eller skruvades igen,de anhöriga tog ett foto av liket i sin kista för att ha som ett sista synligt minne av den döde.På senare åren har man ofta lagt på kistlocket före utfärdsceremonien,men inte skruvat fast det. Efter psalmsång och bön och tal slogs det dock definitivt fast.

Allt sedan äldsta tider har det varit brukligt med bön och sång, innan kistan med den döde bars ut från gården för att föras till det sista vilorummet.Till att leda detta bad man läraren i roten,när det var fråga om stora församlingar som t.ex. Visseljärda,och jag har själv varit med att förrätta utfärdsbön och "ta opp" psalmen otaliga gånger.Ja, även i närliggande byar i Långasjö - vår rote gränsade nära intill - var jag ett flertal gånger på särskild begäran,då jag kände väl familjerna. Då det inte fanns någon lärare att tillgå,var det någon av gästerna,som var god till att sjunga,som förrättade utfärdsbönen,och om inte heller en sådan var tillgänglig,fick likvagnskusken resp. likbilschauffören,utföra denna tjänst.I samtliga dessa fall rörde det sej inte om några egentliga utfärdstal,utan detta med tal i samband med utfärdsceremonien kom med,om prästen hade farit ut till sorgehuset på morgonen.Detta var mycket ovanligt vid t.ex. sekelskiftet,då det endast fanns hästskjutsar att

ACC. N:R M. 13515:29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

tillgå för att fara kanske milvis till en utkant av församlingen. Sedan bilarna blivit allmänna fortskaffningsmedel, händer det numera ganska ofta, att prästen anmodas komma och hålla utfärdsbönen, medan kantorn sällan är med. Det senare händer ibland, om det är någon särskilt känd person, som ska begravas eller sorgehuset ligger nära intill kyrkbyn eller i denna. Däremot t.ex. i det lilla Långasjö har sedan årtionden tillbaka såväl präst som kantor varit med i sorgehuset på morgonen samt hållit utfärdsbön med tal. Då åkte präst och kantor i samma vagn. Var bara kantorn inbjuden att föresjunga, alltså prästen inte var med, passade han på att få gratisskjuts med likvagnen och åkte följaktligen bredvid kusken på kuskbocken.

Var det en lekman, som förrättade utfärdsbön, blev han här i denna trakt respektlöst kallad för "vekasta-präst". Anledningen till öknamnet kom sej utav, att förr i tiden ofta en vedbacke låg alldeles utanför boningshuset, en "vekast", och att kistan var utsatt på denna. En ramsa från denna bygden var: "Du looj(ljög) dä du lääst, därför ble du en vekasta-präst". Detta sa man till en, som berättat någon otrolig historia, som man ansåg vara ren och oförfalskad lögn.

ACC. N:R M. 13515:30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Något utfärdstal torde det vara rätt svårt att uppbringa,åtminstone kan inte uppteckna ren,de gånger han varit med,ha sett att prästen haft manuskript att läsa ur.Tvärtom torde alla dessa tal vara improviserade och korta,anslutna till en uppläst bibeltext eller en psalmvers.

Var det kallt och ruskigt väder - jag minns flera sådana tillfällen- så spikades kistan på gården igen,kransarna fästes på,och så hölls utfärdsceremonien,kort och utan tal,om det var en "vekastapräst" som var officiant,var en "riktig" präst med,blev det också utfärdstal,och alla deltagarna i sorgeakten före avfärden,stod i stora rummet mot gården och såg genom fönstret kistan ute på gården.Och så sjöngs det och genomgicks det hela inomhus i värmen.Men vid lämplig väderlek var man naturligtvis utomhus,stående framför graninhägnaden,manfolken med huvudbonaderna av.En den mest använda psalmen var "Jag går mot döden" men även andra,betecknade som begravningspsalmer,förekom.Jag hörde omtalas en änka i byn Stångsmåla,död före min födelse,huru hon varit mycket i farten att styra och ställa,bl.a. bygga nya hus på gården.Så dog hon plötsligt, och som utfärdspsalm tog man en,som man tyckte passade:"Du bygger hus, du önskar ro,se här det hus,där du skall bo" etc.

ACC. N:R M. 13515:31.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

UTFÄRD.

Om man hade likrum i sorgehuset,uppe på andra våningen eller där nere,så bars alltid kistan med den döde ut genom stora ingången i huset. Och liket bars alltid,så vitt jag känner seden,alltid med fotändan först. Antagligen för att man räknade detta som det naturligaste:en levande människa går ju sällan baklänges,därför skulle även den döde på sin sista färd ha fötterna riktade åt färdhållet.

När det gällde att välja likbärare,så har här alltid varit sedan, att därtill utsågs nära anförvanter.T.ex. om en far eller mor bars till graven,så var det söner och mågar,om en ung man bars dit,så valde man hans bröder och svågrar,farbröder och morbröder,en ung flicka bars av sina bröder eller kusiner eller,om hon var med i en ungdomsförening eller gick i skola,av enbart manliga eller enbart kvinnliga bärare osv. När det var fråga om ett litet barn,bar fadern den lilla kistan i famnen,både i fjädervagnen,åkvagnen,till kyrkan,samt sedan till graven. I städer med entrepenörer,som åtar sej att ordna det hela,skaffar de bärarlag,om så begäres,och de sörjande bara följer i processionen.En annan sak är,om den bortgångne före sin död velat ordna och bestämma om

ACC. N:R M. 13515:32.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sin blivande begravning,bl.a. då angående vilka som ska bjudas och dem, som ska bära honom till graven.Detta gjorde bl.a. min svåger,som också var min kusin,lite innan han dog.Då bestämde han,att bröder och kusiner, bl.a. då jag,skulle vara bland de sex bärarna.För fem år sedan var jag gäst på en begravning,varvid den döde bars till graven av sina sex söner.Det är inte så ofta,som dylika detaljer rörande begravning fattas och avgöres,medan en människa är i livet,i regel brukar sådana saker inte vilja bli av utan skjutes upp år från år,och så en dag dör personen knall och fall.Men som sagt,många sköter om sitt hus i tid och ordnar allt,även vad som rör begravningen.Samma personer,som bar den döde ut ur huset,fram till den väntande likvagnen eller -bilen,skulle även vara bärare in i kyrkan och från kyrkan till graven.Numera har man i Vissefjärda anskaffat en katafalk på hjul,som användes för att underlätta arbetet med bärningen,då man här har ~~flera~~ hundratals meter från kyrkan till begravningsplatsen.Har man då också en storvuxen och mycket tung människa att bära,så frestar det på väldigt.Det kan jag själv intyga av egen erfarenhet.Ofta sågs personer,som bar kistan,digna av den ansträngningen,och det var med tanke härpå,som katafalkvagnen inköptes.

ACC. N:R M. 13515:33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

BEGRAVNINGSPROCESSION.

När kistan utburits till likvagnen,satte sig processionen i rörelse mot kyrkan.Här kommer redogörelse för åkande procession,vilket ju är den,som jag mest har minne av.

På kuskbocken hos likvagnsköraren satte sej att åka gratis den,som gjort kistan i byn.Efter likvagnen måste sedan skjutsarna ordnas efter släktskap med den döde:främst efter likvagnen de närmast anhöriga,sedan de övriga släktingarna i tur och ordning allt efter nära eller fjärmare släktskap,så kom de förnämsta av grannarna och andra inbjudna,och allra sist torpare och hantverkare samt sist backstusittare.Det var mycket noga med denna rangordning,och nåde den,som inte rättade sej efter skick och sed!Även nu iakttages denna tradition,fast det nog inte skulle bli så obehagliga konsekvenser i vår tid,om ett fel i processionsordningen skulle göras.Men nog skulle en och annan av de äldre i alla fall lägga märke till det och kommentera saken.

Bruket med prestaver är nytt i Vissefjärda.Jag flyttade till kyrkbyn i somras,och en dag gick jag att som åhörare övervara en begravning i kyrkan.Detta var första gången,som jag sett prestaver här användas.
33.

M.13515 :33a.

Landskap:	Småland	*Upptecknat av:*	Folkskoll.G.A.Hartman
Härad:	S.Möre	*Adress:*	Box 1,Vissefjärda
Socken:	Vissefjärda	*Berättat av:*	-----
Uppteckningsår:	1954	*Född år*	1888 *i* Vissefjärda

Prestkaver i Vissefjärda.

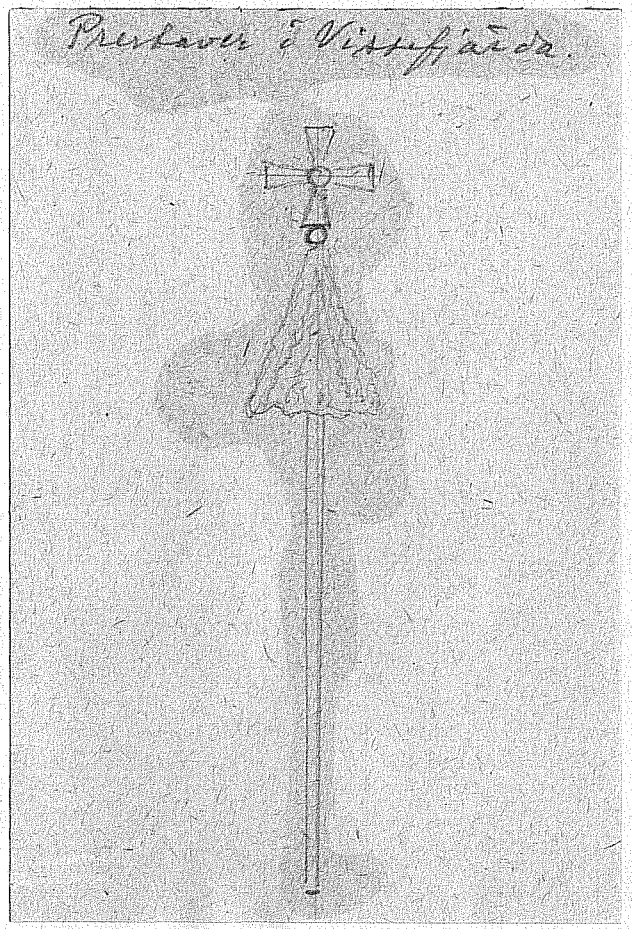

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

ACC. N:R M. 13515:34.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det är alltså ett alldeles nytt bruk,som införts.

Likhet inför lagen,likhet inför döden,det är två principer,som allmänt fastslagits.Rörande den sistnämnda,så är det väl bara ett decennium, sedan man i vår församling övergick till att alla begravningar skulle ske i kyrkan,alla ringningar och gravöppningar ske utan kostnader för de efterlevande.Ingen skullnad skulle således vara mellan fattig och rik, mellan dem,som dött naturligt eller som själv tagit sina liv.

De prestaverande i ovanämnda fall var manliga släktingar till den avlidna(en bondkvinna från en långt avlägsen by),och då en f.d. kyrkvärd för ett par veckor sedan jordfästes i kyrkan,fördes prestaverna av de båda nu tjänstgörande kyrkovärdarna,som gick före i processionen med kyrkoherden och komministern närmast före kistan.När kistan placerats i koret,stod de bägge kyrkvärdarna på var sin sida av kistan hela akten med höghattarna på,orörliga som statyer.Vid jordkastningen fälldes prestaverna över kistan,varefter de åter hölls i lodrätt ställning. Vid utgåendet ur kyrkan iakttogs samma ordning som vid ingåendet.Efter kistan gick de allra närmast sörjan,sedan andra släktingar och sist grannar och andra deltagare i sorgeakten.Kantorn och dödgrävaren deltog ej i processionen utan gick till graven enskilt för att tjänstgöra där.

ACC. N:R M. 13515:35.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ANKOMST TILL KYRKAN.

Vid ankomsten till kyrkan - jag avser då begravningståg från byar långt avlägset,så att man åkte - körde likvagnen fram till nedre kyrkporten närmast kyrkan.Deltagarna i procession skyndade sej att sätta in hästarna i stallarna,och man samlades så efter kort stund vid likvagnen. Kistan lyftes ur samt bars av de sex utvalda bärarna till ett par svarta,låga bockar innanför på kyrkogården.När alla begravningsgästerna var samlade ställde sej prästen och klockaren i spetsen för tåget samt gick direkt till graven,så vida man inte tingat på kyrkan som jordfästningsplats.Detta var det vanligaste,tills kyrkan gratis uppläts för alla begravningar.Klockaren sjöng vid gåendet till graven en eller två verser ur psalmbiken,vanligast "Jag går mot döden".Detta var vid alla begravningar,när det var fråga om "vanligt" folk.Var det en "finare",så skulle det vara i kyrkan,men då fick de efterlevande betala extra för uppvärmning av kyrkan(om det var en vardag) samt också extra för smyckandet av koret med blommor och ljus.Detta att "sjunga fram" lik var alltså det vanliga t.ex. vid sekelskiftet,men för omkr. 50 år sedan upphörde det i Vissefjärda,medan det höll sig längre i t.ex. Långasjö. För

ACC. N:R M. 13515:36.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

samtliga tjänstgörande i Vissefjärda vid begravningar måste man förr betala extra:kantorn skulle ha för framsjungningen,dödgrävaren för gravöppning samt prästen för sin tjänst,och även sedan allt blivit gratis, ger man samtliga "dricks",prästen minst en tia,kantorn en femma och de två vaktmästarna ett par kronor.Denna sedvänja är unik just här i Vissefjärda,medan det i alla eller närmast samtliga övriga,som jag sport om, dessa extrabetalningar inte förekommer.Vill man där skänka till prästen vid förrättningar av skilda slag,så säjer han:"Jag tar mot det men lägger pengarna i missionsbössan." I t.ex. Långasjö har jag hört läsas upp från predikstolen,att den eller den vid begravning eller dop eller bröllop i kyrkan eller prästgården skänkt så eller så många kronor vid den eller den akten.Detta gäller prästen.Men det som kantorn eller kyrkvaktmästaren tagit emot,det har de ansett som dricks och själv behållit. I Vissefjärda är det annat:där tar man emot hur mycket som helst - det blir i många fall mer än här ovan angivits,men åter i andra fall blygsammare belopp - det har blivit en plägsed,som ofta väckt ond blod hos många,dock utan att sedvänjan därför borttagits.Räknar man med.Räknar man med i vår församling med c:a 50 vigslar,barndop eller begravningar per år,så blir det för de medverkande inte lite för året.

ACC. N:R M. 13515:37

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag var ofta med på begravningar,och det verkade på mej ganska osmakligt,när prästen strax efter aktens slut vid graven tog mot pengar, ibland endast en femtiöring eller krona,när det var fråga om fattiga anhöriga.Men man skämdes att ej kunna göra som andra,något måste man ge. En gång kommer jag ihåg för många år sedan,då det hade varit predikan i min skola,att man efteråt döpte ett barn och gudfadern efter akten tog fram pungen samt därur slog opp i handen en massa kopparslantar,som han hällde i prästens hand.Prästen tackade och tog emot.Ja,det var sed,att prästen på expeditionsdagarna tog betalt också för ett ålders- eller annat betyg,som han utfärdat.Extrapräster,som varit här i församlingen, har alla förundrat sej över det rådande sportlersystemet.

För att så komma till frågan om självmördare,så har jag mycket ofta hört,att förr praktiserades det med dem att liket lyftes över kyrkogårdsmuren samt bars smygvägar till ett hörn av begravningsplatsen,som just var avsedd för självspillingar,avrättade och även rackare.Här var det alltså ingen likhet inför döden,men för de avlidna gjorde det ju inget,utan det var de anhöriga,som fick bära även den skammen för en i livet misslyckad existens.

ACC. N:R M. 13515:38.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

JORDFÄSTNING.

I vår stora församling,förr mycket folkrikare än nu,då den har c:a 4,500 inv.,var det flera dödsfall per år än nu,då de uppgår till omkr. 50 om året.Det kunde förr inträffa,att det bara på en vecka var ett tiotal döda,ja vid epidemier ännu talrikare.Då kunde man naturligt nog inte jordfästa alla dessa på söndagen,utan det blev att fördela begravningarna på så gott som veckans alla dagar.I småförsamlingar,t.ex. Långasjö, har tidigare alltid begravningarna hållits på söndagarna,men den sedan har under senare åren uppmjukats något,så att om de anhöriga det fordrar,sker de även vardagar.I Vissefjärda skedde förr - sällan nu -en del jordfästningar söndagligen,men det var då i utomordentliga fall,såsom då det var fråga om präster,kyrkovärdar osv eller någon storbonde eller annan,som var förmer än andra.Fattigliken var det inte så noga med,och begravningen av dem skedde med minsta möjliga uppmärksamhet och inget över den stadgade ritualen.När fråga var om begravning på söndagarna,så brukade man placera kistan i koret under högmässan,sedan stoftet dessförinnan jordfästs.Alla andra ceremonier:barndop och kyrkotagningar av kvinnor t.ex.,skedde också innan högmässans början.

ACC. N:R M. 13515:39.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

För omkr. 75 år sedan var inte vanligt med eldning av kyrkan,men sedan inmonterades stora järnkaminer,två i kyrkan samt en i sakristian. Särskilt vintertid blev det då vanligare med jordfästningar i kyrkan, n.b. om sterbhuset ville åtaga sej kostnaden härför.De allra flesta i socknen hade ont om pengar då,varför mest jordfästningarna ägde rum på kyrkogården.Undan för undan fick folk det bättre,och särskilt vintertid kostade man på med att vara inne i kyrkan för att slippa frysa.Akten vid själva graven blev då endast kort.Och som tidigare sagt,så gick det sen dithän,för att ta bort klasskillnaden,att alla lik,fattiga som rika,erhöll kyrkjordfästning,utan extra kostnader.

År 1905 jordfästes min äldsta syster,nybliven folkskollärarinna,i Vissefjärda kyrka.Akten förrättades av v.pastorn G.Grönquist,som efter själva jordfästningen besteg predikstolen samt höll likpredikan.Det var en heder,som inte visades den avlidne antingen i undantagsfall.Men tal vid kistan inne i kyrkan brukade redan då förekomma.Och så kom framåt följande decennier fullständig jordfästning med tal och altartjänst samt ofta tal vid bären av andra än prästen.Nu hålles aldrig likpredikan från predikstolen,utan prästen står vid kistan i koret och håller tal,utgåen-

ACC. N:R M. 13515:40.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

de från ett bibelord samt avslutar med några personalia,om därtill ges anledning.Detta tal hålles före själva mullkastningen.Och dessa tal är sedan många år obligatoriska,och kantorns solosång är likaså alltid förekommande.Förr fick de anhöriga alltid i förväg be prästen om att tal skulle förekomma samt kantorn om sång utöver psalmerna.

Vid graven,sedan kistan sänkts,hålles ibland korta tal vid nedläggning av kransar,och många tal blir det,när den döde varit med inom styrelser i kommun och församling.Oftast dock blir det inga regelrätta tal vid graven,endast några korta tack- och farväl-ord.Psalmsång vid akten i kyrkan är obligatorisk,och likaså i vår församling vid graven,där akten alltid slutas med en psalmvers,där kantorn anger tonen och sjunger före.

Jag såg som barn många utfärder i byn med lik,och alla kistor var svarta,det är nu 60 år sedan,och sällan förekom kransar.Var det sådana, så var de bundna av lingonris och granris,kanske av myrten,om man hade dylika rumsväxter.Fattigkistorna var ungefär lika som böndernas,men i fråga om de förra,när anhöriga saknades,var de utan dekorering helt.Och kom den döde från "fattigstugan",var begravning och allt torftigare än vanligt.

ACC. N:R M. 13515:41.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Prydning av koret förekom tidigare ibland,men då fick de anhöriga själva stå för kostnaderna genom anskaffande av blommor i vas eller också blommande växter i krukor.Ofta förekom,att - sedan vi fick blomsterhandlare i kyrkbyn - man bad blomsterhandl. dekorera(alltså lån växter) koret mer eller mindre,naturligtvis mot betalning.Numera förekommer också detta då och då,men i regel är det endast levande,brinnande ljus på altarbordet.Under passionstiden är koret klätt i svart,så då ligger klädet tillreds även för begravningar,men annars användes icke detta.Man har beslutat om att nämnda dekorering ska förekomma vid begravningar året om.

Rörande begravningsgästernas placering under akten i kyrkan,så har man alltid låtit dem sitta i de främsta bänkarna vid stora gången,för att de skulle få vara nära koret och sålunda bättre höra och se det hela. Annars var ju förr stolarna uppdelade,så att var by hade sin bestämda. Ombyte skedde var 1 advent,så att framflyttning skedde med en stol vart år,men vid begravning kunde stolordningen naturligt nog icke upprätthållas.Kommer några besökare till begravningsakten i kyrkan,som ej är bjudna,sitter de långt nere i kyrkan.Alla reser sej upp,när mullkast-

ACC. N:R M. 13515:42.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ningen äger rum,men annars förblir de sittande.Detta bruk är inte gammalt,endast något decennium.Personalia vid jordfästning förekommer numera inte.

SJÄLARINGNING.(och andra ringningar).

Förr hade man liksom nu en särskild dag i veckan,tisdag eller fredag,då själaringningen skulle ske.Jag ska här skildra,hur det var för 50 år sedan.Då min äldsta syster dog 1905 i hemmet i Fåglasjö,Vissefjärda,var den ordningen för ringning,att de efterlevande budade fyra i byn att fara till kyrkan och utföra den.Far följde med,och mor hade lagat till matsäck åt ringarna.Det var smör och bröd,ost och brynost samt en flaska brännvin.Kyrkväkataren-dödgrävaren skulle också vara med.Efter det ringning skett,samlades man att äta och dricka i gamla kommunalsalen, varvid även kyrkväktaren var med.Bönderna hade för långt tillbaka varit indelade i ringarlag samt ringt söndagligen.När det gällde själaringning var dessa ringarlag inte skyldiga att ringa,utan det var den avlidnes anhöriga och grannar,som var skyldiga att göra detta.Vederbörande hade då för tiden ganska god teknik att ringa klockorna,ty redan då pojkarna gick och läste brukade de vara uppe i klockstapeln och hjälpa till,lika-

ACC. N:R M. 13515:43.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

så större pojkar.Man tyckte det var roligt,och man tävlade att låta klockorna ringa runt.Särskilt den stora av de tre var man pigg på,ty det ansågs som ett mandomsprov att få den att snurra runt sin axel.Senare förbjöds denna form av ringning,då myndigheterna ansåg skada kunde uppstå på klockor och stapel.

Under begravningen ringde man vid gång in i kyrkan,vid gång till graven.Tacksägelseringning,strax efter det prästen uppläst från predikstolen namnet på den döde,har inte varit brukligt men har just nu införts, liksom man har hört det sker i radio från andra platser.Fortfarande sker ringningen i Vissefjärda klockstapel(fristående) med rep enligt gammal sed.I andra kyrkor infördes trampning först och på senare år elektrisk ringning.

Liksom själaringningen utfördes av byborna själva,därifrån den avlidne var,likaså var det med ringningarna begravningsdagen.Sedermera gjorde kyrkväktaren det mot viss avgift till församlingen samt dricks till denne,och nu gör kyrkväktaren allt i ringningsväg,utan någon som helst avgift till kyrkliga kommunen.Men han får som förut en slant för besväret i likhet med dödgrävare,kantor och präst.

ACC. N:R M. 13515:44.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ÅTERFÄRD.

Som redan nämnt om procession från byn till kyrkan,att den skulle vara ordnad enligt strikt släktskapsordning,så var det vid hemfärden inte så noga med,vilka som gav sej i väg från kyrkan först eller sist.Likaså rörande vägen hem till sorgehuset,så var det likgiltigt,vilken väg som togs.Ville någon taga genväg för att sedan kunna ta en paus,innan man begav sej till sorgehuset för att fortsätta ätandet och drickandet, så var det ingen,som misstyckte.Men i regel följde man samma väg tillbaka,fast i spridd ordning,utan procession.Här kanske kan påpekas,att samma gäller i bilarnas tidevarv.De flesta har nu egna bilar på landsbygden,de som anlitar hyrda bilar körs direkt från jordfästningen till sorgehuset,medan de egna bilägarna från samma by körde till sina hem och pälsade av sej,varpå de begav sej till fots till den väntande traktering.Då man förr körde med häst och fjädervagn,gick man till fots inom byn till sorgehuset,varefter drängen eller en son i huset i god tid före avfärden kom med skjutsen.Då skulle dessa efter färden till kyrkan skett,bjudas in på kaffe och mat.I vår tid,om hyrbil anlitas,brukar chaufförerna inbjudas före avfärden till kyrkan för att deltaga i

ACC. N:R M. 13515:45.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i kalaset på morgonen.Detta om begravningskalaset äger rum i hemmet.Är förtäringen inte hemma utan förlagd till hotell eller dyl.,så gäller ej detta.

BEGRAVNINGSKALAS.

När det gäller landsbygden,så har seden med kalas i samband med begravning mycket gamla anor,och sannolikt kommer seden att fortsätta här under långa tider ännu.Det gamla uttrycket gravöl säjer en hel del om vad som var det viktigaste under detta kalas.För övrigt hör man nu sällan denna benämning på begravningskalaset.Att få "en hederlig begravning" betydde för folk på landsbygden,att det evidr begravningen skulle förekomma rikligt med både mat och dryck,särskilt fick man lägga vikten på det sistnämnda.Tal vid graven eller blommor rörde det sej om förr,kyrkobegravning inte heller,när man menade hederlig,utan traktering.Därför var man rädd för att bli fattig,så fattig,att det inte blev till kalas, och många sades spara och lägga undan en summa,för att den saken skulle vara klarad i livstiden.Detta gällde främst bönderna,även om man i undantagskontraktet hade inrymt en passus,att undantagsfolk skulle erhålla hederlig begravning.

ACC. N:R M. 13515:46.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vi förflyttar oss 50 år tillbaka i tiden till en by i Vissefjärda. En person hade dött,och nu gällde det att få denne hederligt i jorden. Efter att man tvättat liket och klätt det samt burit ut det i ett uthus eller på en loge,likkistmakaren kommit och tagit mått på kista,var det att ta itu med förberedelserna för kalaset.På den tiden köpte man inte maten mer eller mindre färdiglagad,utan man skulle då först köra till kvarns med mäld för att få mjöl till bröd.En kalv skulle slaktas likaså en gris,om man hade dylika slaktfärdiga,annars var det att ge sej ut i bygden för att köpa dessa djur,som sedan slaktades på gården.Hade man malt innantagandes,skulle detta malas på handkvarnen,som stod i skjulet, och kokerska skulle tingas.Vanligen dröjde man 14 dar från dödsfallet till begravningen,för det var mycket att styra om,innan allt var färdigt för gästerna.Kokerskan och kanske också ett biträde kom ungefär en vecka före begravningen,och för henne var det jämt att göra med brödbak och kakbak,med brygd och slakt,och övriga husets folk hade att städa och feja över hela boningshuset,ty även de rum,som inte användes i vardagslag kom att vara upptagna till gäststuga samt för att härbärgera anlända släktingar långt ifrån,vilka skulle ligga över ett par nätter.Så

ACC. N:R M. 13515:47.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fick man också lov att inköpa brännvin,konjak,vin och öl(lageröl) samt olika slag av specerier.de förra inhandlades i Karlskrona,de senare dels där samt i handelsboden i byn eller vid stationen.Det var för de närmaste att jäkta på olika sätt för att hinna med allt,och inget fick glömmas bort för att begravningen skulle bli "hederlig".Alla sorgehusets medlemmar måste också tänka på sin klädsel,inköpa tyg för sorgkläder, om inte sådana fanns förut,gå till skräddare och sömmerska osv osv.Det var tusen och en saker att klara,innan allt var färdigt.Var begravningen utsatt till en söndag,så måste allt vara klart till lördags e.m.,ty då anlände de långväga släktingarna och andra gäster,som skulle ha natt-logi natten till söndagen.

Bjudningarna hade i byn skett medelst personligt besök från någon i sorgehuset,och bjöd man några långt före begravningen,betydde det att dessa gäster skulle ha förning med sej.Övriga bjöds först på lördags e.m. Dessa sistnämnda grannar hade i alla fall reda på begravningsdagen och visste att de skulle bli bjudna,så de hade att rätta sej därefter samt vidta förberedelser med sina kläder o.d.I den här byn brukade inte prästen besväras,då det var långt för honom att fara.Till att köra liket

ACC. N:R M. 13515:48.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade man anmodat kyrkvärden i Skäveryd,och han brukade också åtaga sej att vara "vekastapräst" innan utfärden skedde.Alla förberedelser med ringning och tacksägelse,grävning av grav m.m. hade också skett,och när lördagens e.m. kom,stod allt redo för att mottaga släkten långt ifrån, vilken kom i sina fjädervagnar,sittande där med knyten och korgar,fulla med förningar av skilda slag:det var stora vetekakor och-kransar,smörbakelser och sockerkakor,sötostar och ostkakor,det var spännbakelser och begravningskonfekt i vitt och svart papper,risgrynspannkaka och äggakaka.Sorgehusets värd,bonden på gården samt hans hustru,kom ut på gårdsplanen och tog emot gästerna samt alla förningarna,drängen och sönerna tog hand om hästarna samt spände från,selade av och stallade in dem samt gav dem foder.

De anlända gästerna var klädda i svart,de äldre mororna hade silkedukar,svarta,de yngre kvinnorna var klädda i svarta hattar,manfolken var antingen klädda i storm eller plommonstop eller svarta slokhattar,de yngre männen hade kanske svarta mössor.Kvinnfolken hade långa svarta klänningar med förkläde eller utan i siden,manfolken hade styva vita kragar med vit eller svart rosett till.Kragarna var kanske i celluloid

ACC. N:R M. 13515:49.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och i stället för vit skjorta använde man då ett stärkt vitt bröstveck. Den vita rosetten var kanske gulnad av ålder och inte så ren efter alla tumningar,men klädseln var i alla fall sådan,att de inte avvek från det vid begravningar vedertagna.

I kammaren stod liket,den döde låg i den öppna kistan med en duk av fint tunt tyg över ansiktet. När gästerna tagit av sej kläderna,var det första de gjorde att gå in i likrummet för att se liket,kvinnorna med näsdukarna i handen för att torka tårarna med.Och så pratade man lågmält om det inträffade,om sjukdomens art,om den döde hade haft svåra plågor. Beklagandet av sorgen hade gästerna redan undanstökat dessförinnan,då de stigit av skjutsen och hälsat på värd och värdinna.Sedan var det att gå in i storstugan,där kaffebordet stod dukat med vetebröd och konjaksliter och glas.Allra först måste de långväga gästerna ha en kaffegök,även kvinnorna och barnen fick lite med av flaskans innehåll för att värma opp sej med efter den kyliga färden,som tagit tre,fyra timmar för några av dem.

Till förberedleserna för husets folk hörde även att hugga enar att sätta på ömse sidor om trappan samt fint granris,vilket skulle hackas

ACC. N:R M. 13515:50.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sönder fint med handyxa eller skäras på hackelsekistan,i stora mängder, ty av detta skulle läggas en fin dekoration mitt för gårdsporten,ute på vägen,samt för att strös ett femtital meter ute på vägen i riktning mot kyrkan samt också på uppgångsvägen till sorgehuset.Detta arbete att anskaffa och hacka granris hörde också till sysslorna för de gårdsägare i byn,som bodde vid vägen,där liktåget skulle förbi.Utformningen av dessa "risningar" var olika,vilket framgår av bifogade enkla skisser.- Inte bara sorgehuset och bybor hade "risat" för den döde,även i andra byar hade man velat hedra denne,både bönder och torpare och andra,som bodde utmed kyrkvägen,där liktåget drog fram.Ju flera skjutsar det var,desto ståtligare ansågs begravningen vara.Upptil tjogtalet kunde det vara,om byn var stor och släkten omfattande.Även småbönder och torpare hade skjuts för sej,men då de inte hade egna hästar,hade de skaffat skjuts från grannbyarna.Och kostnaden var ju överkomlig på den tiden,då man för en skjuts till kyrkan,c:a 1 mil,tog 1 kr. med kusk till.Man räknade att det skulle åtgå 1½ timme för processionen att taga sej till kyrkan.De utlagda risningarna aktades noga av alla körande,så att de skulle vara fina och orubbade,då likvagnen och övriga åkande gav sej av mot kyrkan.

M. 13515: 50 a

Landskap:	Småland	*Upptecknat av:*	Folkskoll.G.A.Hartman
Härad:	S.Möre	*Adress:*	Box 1,Vissefjärda
Socken:	Vissefjärda	*Berättat av:*	------
Uppteckningsår:	1954	*Född år*	1888 *i* Vissefjärda

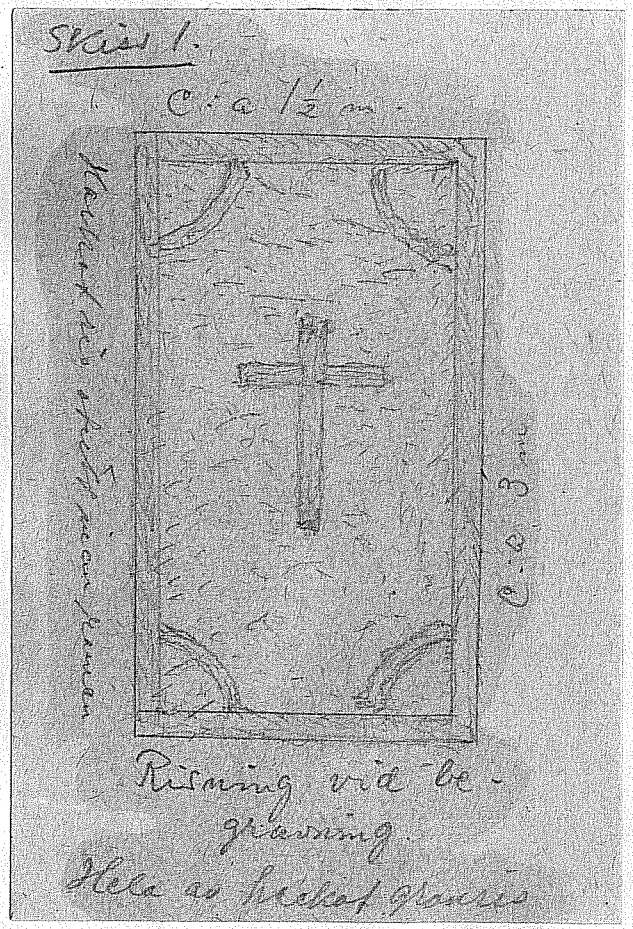

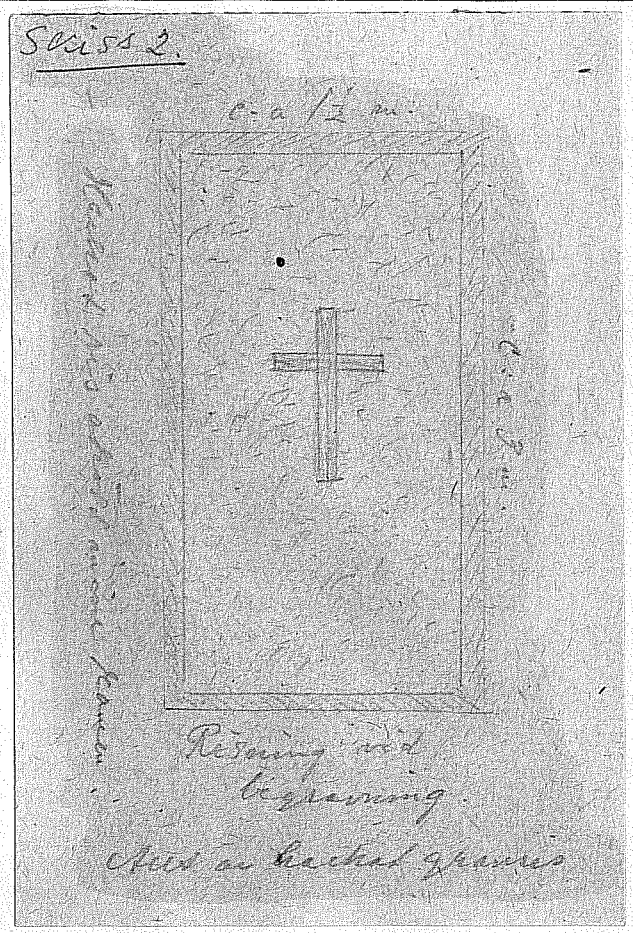

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

ACC. N:R M. 13515:51.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Som de enkla skisserna över risandet vid begravningar visar,varierade mönstren,men även andra mönster än de angivna kunde förekomma.Dessutom förekom,att man använde blommor,vilda eller odlade,att sätta med jämna mellanrum i såväl ramen som korset,och vintertid brukades,om man så hava kunde,"evighetsblommor",eterneller,samt vackra lavar att bryta det mörkgröna riset med.Denna sed med risning utanför portarna,där liktåget drog fram,fortlever hos bönderna,men är det nu i regel endast i den avlidnes hemby,som man numera håller på seden.Då man kommer utanför byns råmärken,är det sällsynt att få se dylika risningar.

Angående RINGNING kan omtalas,att man i Långasjö förr hade seden att efter ringningen(själaringning) bjuda ringarna från byn i sorgehuset i st.f. att som i Vissefjärda skicka matsäck med att ätas ute vid kyrkan. Vad beträffar TAL VID GRAVEN,så hörde jag häromdagen,att man någonstans i norra Blekinge hade jordat en bonde,och en son skulle säja några ord till avsked.Han lär därvid ha sagt:"Tack ska du ha,far.Nu ska vi hem och dricka en kaffehalva,men du ligger här och kan inte vara med".Den sonen sörjde mest över,att fadern inte fick vara med vid begravningskalaset. De hade väl tidigare ofta varit stallbröder vid flaskan,och det gjorde sonen ont att ej kunna få ha fadern med sej vid det stundande kalaset.

M. 13515: 51 a.

Landskap:	Småland	*Upptecknat av:*	Folkskoll. G. A. Hartman
Härad:	S. Möre	*Adress:*	Box 1, Vissefjärda
Socken:	Vissefjärda	*Berättat av:*	----
Uppteckningsår:	1954	*Född år* 1888	*i* Vissefjärda

Skiss 3.

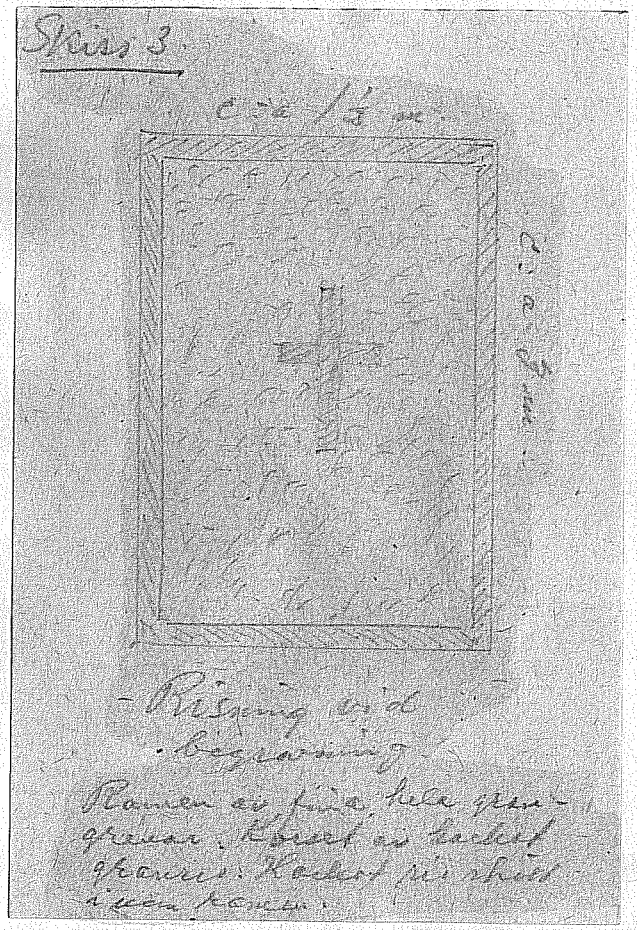

Skiss 4.

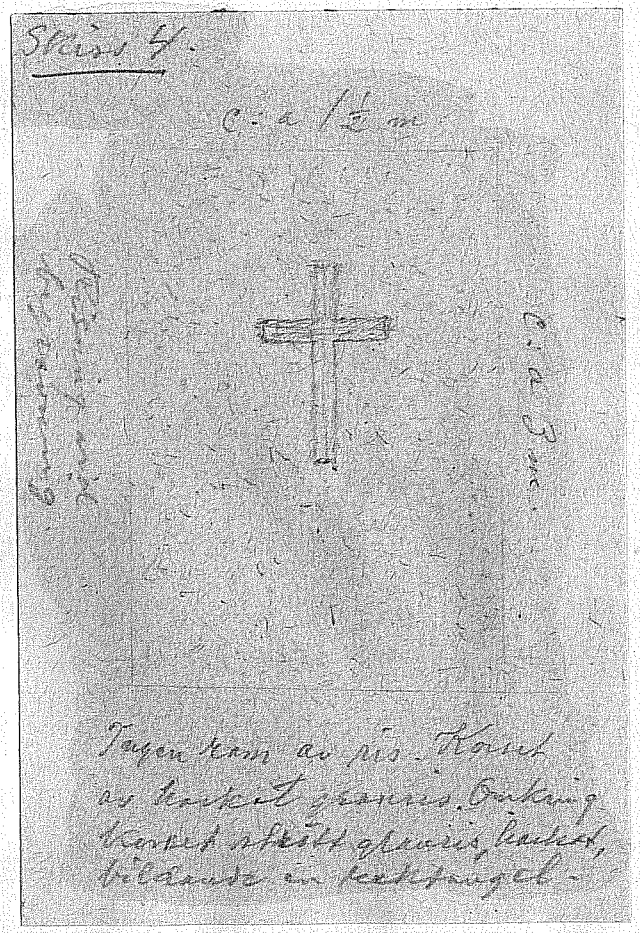

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

ACC. N:R M. 13515:52.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

För att nu återigen fortsätta om begravningskalaset, så började det-
ta på söndagen, då samtliga gäster var bjudna så tidigt som klockan sex
på morgonen. Husets folk fick då börja med uppstigning vid fyratiden, och
först var det att mjölka och ge djuren i ladugården foder och ans. Man
måste städa i huset samt plocka fram kärl och börja laga till kaffe och
ordna med maten, som skulle komma därefter. Alla gäster, som var bjudna
några dar i förväg, hade förning med sej av många slag, vilket förut räk-
nats opp, och värdinnan - mor i huset - tog reda på fat och korgar samt
satte in dem i skafferiet. Rörande värd och värdinna, så var det för 50
år sedan vanligt, att husbond och husmor var detta, medan seden att anmo-
da någon släkting eller granne att representera är en senare uppfinning,
som härleder sej från de högre stånden. Nu för tiden är kalasen vid bond -
begravningar mycket lika dem i gamla dagar, men ofta utses särskild värd
och värdinna. Ibland kan det vara några, som ha särskild vana vid detta,
som en som varit servitör resp. servitris, vilka ombedes att vara värd-
folk.

Vad förning beträffar så har man också sådan med sej till begrav-
ningar på landet i våra dagar, men nu är det inte så många sorter, före-

ACC. N:R M. 13515:53.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

trädesvis tårtor samt ofta även ostkaka och sötost.Tårtorna köps hos nå-
gon konditor i samhället eller närmsta stad.Förr i tiden kallades tår-
ta sockerkaka,vilken baktes av någon gumma,som lärt sej konsten.Veder-
börande beställare lämnade då till varje kaka ett tjog ägg samt några
hekto potatismjöl och dito socker(strö),men om detta inte gick att få,
så tog man toppsocker och rev detta på ett fint rivjärna.Sockerkakorna
garnerades med sockersmet,färgad svart eller ofärgad vit.Begravnings-
kakan måste vara garnerad med ett svart kors.Inga röda eller andra grä-
la färger fick förekomma:endast svart och vitt.De förut omnämnda begrav-
ningskonfekten(papperskarameller) var gjorda av vitt och svart papper,
och på framsidan fanns ett märke påklistrat,också detta i svart-vitt,
föreställande en grav med kors eller annan bild,anslutande sej till död
och uppståndelse samt med deviser:"Vila i frid";"Sov i ro" osv. Sockerspån
var en annan godsak,hemmagjord av karamelldeg samt vridna i spiral,men
till profana sockerspån hade man polkagrisfärg med i sockerspånen för
begravningar var det röda utbytt mot svart karamellfärg.

Som sagt,kaffe bjöds gästerna på först,med konjak till första kop-
pen.Främst avsågs konjaken för manfolken,men även kvinnor och halvvuxna

ACC. N:R M. 13515:54.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ungar bjöds.Det har jag själv sett. Så om någon stund kom det mat på bor-
den:smör och bröd,korv och sylta,köttbullar och småvarmt av fläsk och
kalvkött,brännvin samt hembryggt öl.Eftersom förningarna var många,togs
som efterrätt fram några av dessa,men de flesta skulle gömmas till ef-
termiddagen.En kopp kaffe bjöds allra sist vid frukosten,och så var den
över.Man hade inlett dagen med en psalmvers samt matbön,nu slutade man
på samma sätt,och nu var klockan åtta,varför det var att samla sej för
utfärd.

Sedan alla tagit sej en sista titt på den döde i kistan,skruvades
locket på - eller kunde man låta vara med detta tills efter utfärdsbön.
Om skollärarn var inbjuden gäst,förrättade han tjänsten att ta upp psal-
men,läsa Fader vår samt Välsignelsen,kanske också en psalm,handlande om
döden,uppståndelsen och det eviga livet.Men läste likvagnsköraren el-
ler en bonde utfärdsbön,nöjde man sej med de två nämnda.Så bars den i-
genspikade kistan ut ur likrummet av därtill ombedda,med kistans lillän-
de(likets fötter)först samt lyftes upp på likvagnens utdragbara botten,
som därefter sköts in.Kanske förekom någon hemmagjord krans,som spikats
fast på kistlocket,annars var för det mesta kranslöst.

ACC. N:R M. 13515:55.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gubbarna och mororna äntrade sina fjädervagnar, sedan de förstnämnda ordentligt lagt in matsnuset, de som hade haft fram skjutsarna blev inbjudna till kaffe och mat, och så satte sej processionen makligt i rörelse i uträknad ordning efter släktskap och heder och värdighet. Likvagnens svarta hästar sken välborstade liksom seldonens söljor i mässing eller förnickling. Man fick inte köra för fort utan värdigt, likvagnens kusk bestämde över detta, och han hade vana. Byns och grannbyarnas barn och ungdomar, som inte var bjudna på begravningen, satt uppradade vid gärdsgårdar och stenmurar för att åse liktåget samt räkna skjutsarna. De hade dessförinnan fått smaka mors kakknyte, som hon fått över vid kaffedrickningen i sorgehuset. Var det sommartid, då det under färden var många grindar att öppna, hade barn långsåt vägen till kyrkan gått att vakta för att öppna för liktåget, för då kunde det vankas en kaka eller en slant. Far och mor i den första skjutsen näst intill likvagnen hade att svara för att de som öppnade grindarna skulle få sin belöning. Ja, alla i bygden deltog, var på sitt sätt, i sorgehögtiden, fast inte alla fick vara med vid kyrkan eller på kalaset i sorgehuset. Så gick den mer än milslånga färden till kyrkan i sakta mak, och den tog cirka 1½ timme, och sorgetåget körde ner mot den grind, som låg mitt emot kyrkan. Och så skedde akten såsom
55/ tidigare skildrats.

ACC. N:R M. 13515:56.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Numera förekommer icke papperskarameller(begravningskonfekt),men det är ej mera än ett par decennier sedan man här i orten upphörde med dem.

Vid hemkomsten från akten i kyrkan eller på kyrkogården var man inbjudna till fortsatt kalas(middag) i sorgehuset.Strax gästerna anlänt,blev de bjudan på kaffe och konjak för att värma upp sej med efter åkningen från kyrkan.Var det vinter,så tog också fruntimren gärna en kask. Och så följde smörgåsbord med alla slags fin mat av gris och kalv,varjämte det även fanns ansjovis och inkokt ål,medvurst.kokta och stekta isterband.Till maten vankades snapsar samt dracks hembryggt öl.Maträtterna avlöste sedan varandra:det blev stek och potatis,köttbullar och makaroner,fiskpudding(av lutad fisk) samt som efterrätt fruktsoppa med russin och sviskon och sagogryn.Därefter var det pannkaka(av risgryn),äggost och ostkaka,sötost samt till detta pannkakssupen(för manfolken).Så blev det sockerkakornas tur samt bakelser och konfekt,till vilket serverades vin.Förningen skårades av den mora,som haft dit den,det var en oskriven lag.Många gäster var nödbedda,och man fick truga och krusa för att få dem att gå fram och ta för sej. Sist serverades kaffe och till

ACC. N:R M. 13515:57.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

detta konjak för dem,som önskade.Sist tog en släkting fram en tom tallrik samt la dit i den en krona eller kanske ett par samt sände tallriken vidare längs borden,och alla lade dit efter råd och lägenhet,de fattigaste bara en tolvskilling eller femtiöring.Men alla ville bidra.Dessa pengar gick sedan initiativtagaren ut i köket med samt överlämnade dem till kokerskan som ersättning för hennes arbete och meddelade dessutom, att alla andra i köket,som var medhjälpare,skulle ha med av pengarna. Nu hör till saken,att detta inte betraktades som dricks utan som riktig betalning för arbete,vilket betydde,att värdfolket på stället hade fått sin personal avlönad,så att de själva slapp att betala den.Genom detta system fick kökspersonalen betydligt mer i ersättning än om värdfolket betalat dagspenningar i vanlig ordning.Så var det tid att ge sej av var och en till sitt utom långväga släktingar,som stannade också denna natt. Alla gäster tog noga reda på sina kakor och tårtbitar,alla klimpar av sötost osv.,som de inte orkat äta opp på stället.Detta lades in i en ren näsduk samt togs med hem till barnen,som var mycket envetna,när mor kom hem från kalaset för att få sej en smakebit.Kakor och sådant var då för tiden ganska ovanligt för dem att få,varför man förstår deras iver.

ACC. N:R M. 13515:58.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Innan man skildes åt lästes Välsignelsen samt sjöngs t.ex. "Så går en dag ..." eller "Herre,signe du och råde ..." eller "Din sol går bort .." och så sades adjö och tack till värdfolket.Alla som hade haft förningar fick en inbjudan att återkomma till sorgehuset nästa dag vid 10-tiden, och då skulle även barnen medfölja.Och så kalasades även måndagen till fram mot e.m.,då de långväga släktingarna måste köra hemåt.Även övriga inbjudna andra dagen tog avsked.

Detta med stora begravningskalas i sorgehuset fortsätter även nu i vår tid,om man anser sej ha råd därtill,annars gör man det enklare och bjuder bara på kaffe på morgonen,innan begravningen ska äga rum,och så skuljes man vid graven och far hem till sitt.Numer har det blivit vanligt med att ha kalaset på hotellet.Man samlas där på morgonen för att dricka kaffe,sedan återkommer gästerna efter begravningsakten för att äta middag.Allt fås på hotellet utom spritdryckerna,dessa har värdfolket haft med sej för att serveras till kaffet och maten.Även vin ska det vara till desserten.Inga tre-dagars-kalas förekommer någonstans som det gjorde förr,allt stökas undan på en enda dag, ntingen det är i hemmet eller på hotell och pensionat.Ska bouppteckning ske efter den avlidne,

ACC. N:R M. 13515:59.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

så passar man på - om kalaset varit hemma - medan det finns gott om mat och drycker kvar,att förrätta denna dagen efter begravningen.Åtminstone sker så i några fall,som jag varit med om.

Efter det begravningskalaset var slut,kom det en och annan för att få en smakebit:det var fattiga i byn och omnejden,antingen direkt inbjudna eller som helt enkelt tiggde.Alla blev fägnade med mat och kaffe,så länge det fanns något att ge bort av godsakerna.Jag känner flera dylika personer från min barndom,som aldrig försummade att komma,då det hade varit kalas i en gård,såsom barndop,bröllop,begravning eller helt vanligt släktkalas.En sådan objuden gäst från östra sockendelen var Björna-Pelle,en annan Petter Flit.De proppade då i sej så mycket,de förmådde,och följden för dem blev magvärk.Men det fick gå hur det ville,deras glupskhet på god mat var nämligen så stor.

När liket var jordat och man hamnat vid borden i sorgehuset,så var sorgen glömd,och det blev som ett helt vanligt storkalas.Man åt och smorde sej,drack och skämtade och skrattade.Var spriten riklig,så blev det ofta högröstat,men det ansågs förr inte vanhedrande,snarare tvärt om. Den dödes minne skulle firas,det var grav-öl,och jag hörde omtalas,att

ACC. N:R M. 13515:60.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man på en begravning i min hemby,Fåglasjö,dagen efter begravningen,då det var efterkalas,hade dansat och sjungit visor samt varit åtskilligt på "sniskan".Ja,på själva begravningsmiddagen i Långasjö i Tvings socken i Blekinge,som jag känner väl till,började man framåt natten att spela kort,21 samt femkort om pengar,och det dracks så omåttligt,att framåt morgonsidan,då endast de värsta dryckesbröderna var kvar,uppstod slagsmål både med kniv och blydaggar.Det var gamlefar i huset,som hade jordats,så sorgen var kanske inte så överväldigande,det blev ju ett undantagshjon mindre.

Innan denna avdelning slutar vill jag påpeka,att begravningskalasen förr höll på i regel till midnatt,innan alla rätterna och förningarna hunnit avverkas.När man har kalas numera,så blir det inte så sent,och allra kortast blir det på hotell.Numera använder man inte så mycket med dryckesvaror,så att det blir lite mera värdigt i vårt tycke.Skulle man nu ställa till med gravöl i gammal stil,skulle det helt säkert väcka både avsky och avsmak.Ja det förekommer nu också helt spritfria begravningskalas,men den gamla seden har svårt för att dö bort.Med tiden går det nog i alla fall därhän.

ACC. N:R M. 13515:61.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

KYRKOTJÄNARNAS AVLÖNING M:M:

I Vissefjärda församling har vi under långliga tider haft två kyrkovaktmästare eller som förr sades,kyrkväktare.Den ene var dödgrävare och ringare,upphängare av psalmnumren samt orgeltrampare,det sistnämnda fram till dess orgeln förseddes med elektrisk fläkt eller för c:a 25 år sedan,den andre skötte om eldning,först i kaminer(två i kyrkan och en i sakristian),sedan värmeledningen,också den cirka 25 år gammal,samt skurade och städade kyrkorummet.Han hämtade också i prästgården var söndagsmorgon prästens böcker och andra handlingar,som behövdes,och lämnade genom dörren till predikstolen fram papper,som skulle läsas upp efter predikan.Dessa båda tjänstgjorde från omkring detta sekels början fram till för något år sedan samt efterträddes av den sistnämndes bägge söner. De gamle kyrkväktarna här nämnda hade lön,men dessutom särskilt för att gräva gravar.Allt det andra ingick i lönen.Men vid ringning och jordfästning fick dödgrävaren en slant i dricks i likhet med präst och kantor fast betydligt mindre än sistnämnda.Sedan omkring 5 år tillbaka har lönerna reglerats för kyrkovaktmästarna så att de fått det ganska bra. Inga särskilda avgifter behöver nu lämnas vid förrättningar utan är de då frivilliga drickspengar.

61.

ACC. N:R M. 13515:62.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det är ju klart,att om de efterlevande hade gott om råd,så skänkte man i samband med begravningen något till de fattiga.Var det en bonde eller godsägare så inbjöds de på deras mark boende till efterkalas efter jordfästningen,och därjämte bjöds fattigstugans klientel på kaffe och mat.Detta senare var ju rätt sparsamt förekommande.Dylik extraförplägnad brukar också i vår tid ges pensionärerna på ålderdomshemmet i samband med begravning av någon välsituerad.Även vid andra högtidligheter i familjen kan de fattiga ihågkommas med en liten festlighet.

KYRKOGÅRD.

Vissefjärda kyrkogård har alltsedan den tiden jag var barn(60 år sedan)varit inhägnad av hagtornshäck,som förnyats några gånger genom att nedskäras.Nu har emellertid häcken blivit gles samt ful,beroende på de många träd,i vilkas skugga de står.Det har just i höst beslutats,att denna häck ska ersättas av mur,och man stannade därvid vid det förslag av tre,som rörde murens förfärdigande av natursten med cement mellan stenarna som sammanhållning.Detta var det billigaste,de två andra var dyrare och rörde sej om ölandssten och släthuggen granit.

Kyrkogården består av tre avdelningar:den allra äldsta,belägen

ACC. N:R M. 13515:63.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

runt om kyrkan och klockstapeln,nyare delen väster om den förstnämnda, iordningställd i slutet av förra seklet samt den nyaste,som är en utvidgning av nyare kyrkogården åt söder mot prästgården till.Portar finns det tvenne,vid västra delen samt i norr mitt för kyrkan.Nyare kyrkogården ligger högre än den äldsta,varför det förr var en backslänt mellan dem. Nu har man sedan många år en trappa av granit i st.f. slänt.Det har under de senare 50 åren alltid varit brukligt att bära liken genom norra porten.Skulle jordfästningen ske i kyrkan,sattes de svarta pallarna innanför nämnda port,var jordfästningen vid graven på nyare kyrkogården, stod de nämnda bockarna på äldsta kyrkogården strax nedanför slänten mot den nyare.Kyrkogården är planterad med lindar på nyare delen,den äldsta delen har även alm ocj lönn.

GRAVPLATSER.

Sedan gammalt har man särskilt kvarter såväl på nyare som på nyaste kyrkogården för allmänna gravar samt särskilda kvarter för familjegravar.Ingen skillnad göres nu men har tidigare gjorts mellan å ena sidan burgnare och fattiga,och självspillingar hade i äldre tid särskild plats att begravas på.Allmän plats kunde om så fordrades grävas om ef-

ACC. N:R M. 13515:64.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ter cirka 30 år,men detta skedde inte alltid.Familjegravarna på nyare kyrkogårdarna är från 1880-talet,och en av de äldsta är Malmströmska,avsedd för ägarna till Kyrkeby vid den tiden,samt kyrkvärdegraven,ägd av en släkt från byn Fornamåla.På den äldsta kyrkogården finns ännu gravvårdar kvar över präster och andra honoratiores,dels av sten och dels gjutjärn.Även på nyare är en del kors av järn.

När kvinnor fött dödfödda barn eller vid missfall outvecklade foster brukade dessa utan ceremonier läggas i någon nyligen uppgrävd grav. Även om man vid olycksfall t.ex. avhuggit en kroppsdel,togs denna tå eller finger med till kyrkogården och nedgrävdes nånstans där.

Att människor tidigare begravts under kyrkgolvet såg man,då man för värmeledningen måste gräva under golvet.Hundratals skallar samt andra skelettdelar kom då i dagen,och dessa nedgrävdes utanför kyrkmuren.Kyrkan är byggd i slutet av 1770-talet,men på samma plats fanns före den en äldre kyrka,så att hågravjordningar av lik har inte förekommit sedan nuvarande kyrka byggdes utan torde ha skett under golvet i den äldsta kyrkan.

GRAV.

Graven grävdes omeldebart efter det att dödsfallet anmälts för

ACC. N:R M. 13515:65.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kyrkoherden.Man talade därpå vid dödgrävaren,som fick reda på vilken dag jordfästningen skulle ske.Till bestämd dag skulle graven vara färdig. Graven grävdes tre alnar djup samt så bred,att kistan med lätthet kunde nersänkas.Kom gamla ben fram vid omgrävning å allmän plats,gömdes dessa tillfälligtvis undan i jorden vid sidan om graven för att vid gravens igenskottande åter antvardas åt den jord,varifrån de upphämtats. Att en och annan grav kläddes invändigt med granris har förr tidvis ägt rum men förekommer inte nu.Så vitt jag har mig bekant har sedan sekelskiftet gravarna alltid igenskottats av dödgrävaren.Gravarna å vår griftegård är alla i öster-väster utom i det nyaste kvarteret,där de vetter norr-söder.Vintertid vid djup tjäle var det besvärligt att gräva gravar och det var att korpa och spetta samt i senare tid bruka sprängämnen. Men trots djup tjäle var det inte så svårt,därför att marken bestod av påfylld sand eller ren grus.

GRAVVÅRDAR.

Vissefjärda kyrkogård har en väldigt rik provkarta på olika slags minnesmärken över de avlidna,från enkla kors av trä till väldiga monument av granit,inhägnade med järnstaket eller tjocka järnlänkar.Träkor-

ACC. N:R M. 13515:66.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sen var hemmagjorda med enkla,inskurna bokstäver samt tillverkade av såväl fur som ek,ibland vitmålade med svarta påmålade bokstäver,ibland svart grundfärg med vita bokstäver.Förr var sådan kors allmänna på allmänna gravplatserna,numer är de mera sparsamt förekommande.Gjutna kors förekommer på såväl den äldsta som den nyare kyrkogården och vara ungefär 100 år gamla de äldsta och ned till 75 år.De är sannolikt tillverkade i Lindås i norra sockendelen,där ett gjuteri anlagts vid den tiden av en vid namn Gullberg.Nämnda gjuteri finns där fortfarande.På den äldsta kyrkogården finns ett dylikt kors endast med namnet Wictor samt en krona,och man kan förmoda,att det står över en barngrav.Kronan tyder på att denne "Wictor" tillhörde en adlig familj,bosatt på Kyrkeby eller någon annan av de större gårdarna i socknen.Kanske korsen av gjutjärn är gjorda på Linnefors järnbruk,vilket var äldre än Lindås gjuteri.

När de första gravvårdarna av huggen sten kom att sättas upp torde kunna utläsas på de vårdar,som stå kvar på den äldsta griftegården närmast kyrkan.Där har man bl.a. gravvårdar över präster,prosten J.G. Uddenberg,död 1848,samt prosten P.Engström,död 1868.Således torde,om dessa stenar upprests strax efter dödsfallen den äldre vara omkr.100 år.

ACC. N:R M. 13515:67.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sedan nyare kyrkogården tillkommit på 1880-talet blev många stenar uppsatta, som tidigare nämnts, och de rikare och förnämare nöjde sej inte med stenar utan inhägnade med gjutjärnsstaket. Ända tills för en tio-femton år sedan var det inget förbud på att uppsätta gravvårdar av ena eller andra slaget, det var de efterlevandes ensak att bestämma utseendet på minnesmärkena. Men kyrkorådet kom vid den tiden att besluta om noggrann uppsikt över gravvårdarna, så att sedan dess skiss över vården måsta inlämnas till rådet, varefter detta godkänner eller avslår. Detta beslut tillkom sedan man i allt större utsträckning börjat sätta upp gravstenar och andra vårdar på alla gravar, såväl allmänna som familjegravarna. Man hade fått ett par gravvårdsindustrier i Emmaboda, och härifrån levererades så gott som samtliga gravstenar, som sattes opp på nyare kyrkogården. Och på den allmänna platsen var det till slut som ett stenröse av små, billiga stenar, över familjegravarna större och pampigare. Ett par av dessa sistnämnda är försedde med den dödes bild i relief. Den ena visar bilden av grundaren av Emmaboda stenhuggeri (mycket passande att han ser ut över den myllrande stenbråten), den andra en godsägare från Flädingstorp. Bägge är från tiden efter 1925.

67

ACC. N:R M. 13515:68.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gång efter annan påminner kyrkorådet att gravarna, särskilt familje-gravarna, hållas väl i ordning med hot att annars utjämna dem samt avlägsna vårdarna. På den allmänna kyrkogården samlas småstenarna opp och bortföres till avstjälpningsplatsen, när omgrävning skall ske efter viss tid. Att de använts till stenmur eller sönderslagits till makadam har mej veterligt icke förekommit, däremot att man fyllt ut med dem vid utvidgning av begravningsplatsen. Vissefjärda kyrkogård har namn om sej att vara en av de vackraste och mest välskötta i länet, och på somrarna kommer turister från alla håll för att dels se kyrkogården, dels kyrkan med dess dyrbara, utsökt vackra altartavla av Pehr Hörberg, föreställande Kristi nertagande från korset(se meds. kort!) och den förnämliga orgeln, tidigare i Kalmar domkyrka.

× vid ann. fanns ingett kort! Sn. 2.

GRAVSMYCKNING.

Det har väl alltid i högre eller lägre grad förekommit smyckande av de avlidnas gravar, liksom man även vid begravningen på ett eller annat sätt smyckat kistan, varvid högre stånden föregått med exemplet, såsom man kan se från Vissefjärda. Det var i äldre tid det allra vanligaste att sedan graven igenskottats lägga upp en avlång sträng eller kulle,

ACC. N:R M. 13515:69

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

som sedan i allra flesta fall planterades med blommor,murgröna m.m.En dylik anordning med kullar och murgröna såg jag allra först på Malmströmska familjegraven(den finaste),sedan följde andra exemplet.Men så förekom också gravkullar,som aldrig planterades utan var beväxta med gräs och vilda örter.Sådana jämnades sedan ut.

Kyrksamheten var stor för en mansålder sedan,och vad var naturligare att man sommartiden tog med sej en blomsterkvast inte bara för att själv ha i handen i kyrkan utan också blommor för att lägga på en grav. Även i detta fall hade högre stånden gett exemplet.Sedan sekelskiftet har det mer och mer kommit i bruk att sätta plantor på gravarna:rosor, violer,penseer,tulpaner osv.Familjegravarna var tidigare inhägnade med låg häck,senare kom stenramar av släthuggen granit i samma färg som gravstenen,och inom denna ram av häck eller sten planterades så växter. Vid vissa bemärkelsedagar smyckade man med lösa blommor eller kransar. Och om inget grönt växte på graven,höll man den åtminstone fri från ogräs samt lade på ett lager fint grus eller singel,vilket sedan räfsades ut i fint mönster då och då.Detta skedde och sker även där plantor satts på gravplatsen.Lösa blommor i glas eller vaser av bleck eller på

ACC. N:R M. 13515:70.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

senaste tiden plast kan man få se på många gravar.Konstgjorda blommor har väl knappast varit så vanligt,men sådana förekommer dock alltjämt. Kransar,avsedda att smycka gravar till Allhelgondagen är av gran- och tallris eller lav med insatta konstgjorda blommor.Dessa kransar får så kvarligga under vintern.

Utom att smycka gravarna då och då,när man har farit till kyrkan, vid den avlidnes födelse- eller dödsdag,så har vi nu fått två-tre stora gravsmyckningsdagar,nämligen dels Mors dag och Fars dag samt en allmännare på Allhelgonadagen.Detta gäller alltså för Vissefjärda.Denna sistnämnda dag för smyckning av gravarna har vi inte högtidlighållit mer än högst 6-7 år,då den infördes av kyrkoadjunkten C.-A. Sellgren, sedan i fjol komminister i Söraby,nära Växjö.Då samlas i skymningen en skara barn nere vid stationen samt många äldre,och barnen bär brinnande facklor i händerna.Så går processionen till kyrkogården,där gravljus försäljes,tändes och sättes på de käras gravar.En kort minnesstund hålles på kyrkogården,facklorna släckes,och alla tågar in i kyrkan,som i år blev alldeles proppfull av folk,flera än det brukar vara i julottan. Det var en stämningsfull syn facklorna samt ljusen som flämtade!

ACC. N:R M. 13515:71.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Många personer har i livstiden ordnat med familjegrav,och en del som saknar närmare anhöriga har också till kyrkorådet donerat pengar för gravens skötsel i framtiden.För en 30 år sedan var det nog med 200-300 kr i donationen,sedan blev det 500 och slutligen i dagarna har kyrkorådet meddelat,att donationen måste vara minst 1,000 kr.,för att gravskötsel ska kunna ske på församlingens bekostnad.Detta på grund av den låga räntan samt försämrade penningvärdet.

Pärlkransarna är numera ett avslutat kapitel,Gud ske lov!De var helt enkelt hemska.Vid sekelskiftet började de förekomma på vår kyrkogård samt blev mer och mer allmänna.Varenda handlare även i den minsta avkrok i socknen sålde dylika,och jag tror jag såg en sådan i en liten bod bara för något år sedan,hängande dammig på en krok i boden.Bönder och fattiga var mest köpare till dessa "kransar",men nu är de som sagt omoderna.De användes både sommar och vinter.

Ljus på gravarna har talats om,men det är inte bara Allhelgonadagen.Även julottemorgonen kan man få se enstaka ljus brinna på en del gravar,på en del andra små julgranar med brinnande,små ljus.Detta med julljus på gravar är inte heller gammalt utan har tillkommit under de

ACC. N:R M. 13515:72.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

senare fem åren i anslutning till ljuständning på gravar Allhelgonatid. Skötsel av gravarna underlättas därav, att församlingen låtit uppmontera vattenposter på ett par, tre ställen å kyrkogården samt placerat ut korgar att lägga skräp uti, vidare finns det krattor och vattenkannor att låna, så att långväga personer ska slippa dra med sej sådant hemifrån, när de vill sköta om sina anförvanters gravar. En annan sorts gravskötsel (av familjegrav) är att om ingen donation finns överlåta skötseln å kyrkogårdsvaktmästaren mot årlig avgift. Så har jag gjort med mina föräldrars grav. Det började med 5 kr per år och är nu uppe i 15 kr., motsvarande en donation å 500 kr. och räntefot 3 %. Det är ett flertal gravar som skötes på detta sätt. Vaktmästaren planterar också på graven, om man så önskar.

ELDBEGÄNGELSE.

Denna form av begravning har ännu icke slagit igenom ute på landsbygden. Man tycker det bjuder emot att bränna sina kära, och ritualen säjer ju "Av jord är du kommen, jord skall du åter varda". Mindre än ett 10-tal kremerade är det, och av dem är 1 folkskollärare, 1 disponent, 2 fruar som jag vet om och känner. Ett 15-tal år är det, sedan den första urnan

ACC. N:R M. 13515:73.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

nedsattes å kyrkogården.Man placerar urnorna vanligen i förfädernas familjegrav,för någon urnlund finns inte.Den nämnde disponenten har sin aska begravd i slänten till en kulle vid västra sidan av nyare kyrkogården,och att han placerats just här har sin särskilda historia.Han är ett församlingens barn och hade genom affärsverksamhet från tomma händer förvärvat en mycket stor förmögenhet,som han placerat bl.a. genom att inköpa socknens största gods,Flädingstorp,ett frälsehemman,som tidigare tillhört adelssläkter,t.ex. greve Axel Oxenstierna,som var greve av S.Möre.Innan nämnde disp. dog,donerade han en vältig Kristusstaty, huggen av konstnären Arv.Källström,och denna staty är just uppsatt på kullen.Sdanför statyn ville nu de anhöriga,att disp. skulle få sitt sista vilorum.

FOLKTRO OM KYRKOGÅRDEN.

Att störa griftegårdens ro ansåg man vara ett helgerån,och man ansåg också att stjäla blommor på gravarna som ett sådant,båda brotten medförde obehagliga konsekvenser som olyckor,sjukdom osv. Innan trappan mellan den äldsta och nyare kyrkogården byggdes,var det bara en backslänt. Den nya vägen är bara ett 15-tal år,och tidigare gick vägen förbi såväl

ACC. N:R M. 13515:74

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

västra som norra kyrkogårdshäckarna och dito porterna. Det hände ofta förr, att cyklister tog genvägen mellan dessa portar över kyrkogården, och detta ansåg man vara opassande. Det förbjöds därför av kyrkorådet. Någon vidare effekt blev det inte av förbudet, och därför tog man och lät bygga en trappa vid slänten. Nu omöjliggjordes ofoget, för stanna cykeln och bära den utför eller uppför trappan blev mindre nemt än cykla den långa vägen omkring.

ANDRA BEGRAVNINGSPLATSER.

När man hade endast den äldsta kyrkogården blev det att gräva om ofta, och särskilt vid farsoter ansträngdes det begränsade området. Det var därför som vid pest, kolera och smittkoppor som det kom på tal att anlägga särskilda begravningsplatser att jorda farsoternas offer på. Sålunda invigdes i Gajemåla en och i Buemåla och Bromboda vardera en, alltså för resp. söder, väster och norr, samtliga belägna på sandmoar, så att grävningen skulle gå lätt för sej. Uppe i norra socknen vid nuvarande Lindås hittade man för många år sedan skelett, så det var en tillfälligt anlagd begravningsplats också här. Man hittade emellertid inte så många skelett, så man ansåg lika troligt, att brott blivit begångna här, inte så / långt från Emmabo gästgiveri.

ACC. N:R M. 13515:75.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

BÅRHUS.

Det är omkring tio år sedan vi på Vissefjärda kyrkogård, den nyaste, fick ett modernt bårhus. Här kan liken placeras, i kista och svepta, färdigt för jordfästning i kyrkan eller på kyrkogården. Tidigare placerade man ibland kistan i kyrkan en eller ett par dar, innan jordfästningen ägde rum. Så att nu anlitas icke för Vissefjärda församling så ofta likbilsköraren-entrepenören Johanssons källare i Emmaboda. Att föra de döda till väntan i bårhuset sker inte allmänt, man anser det vara mer pietetsfullt att ha de dödas stoft hemma före begravningen, och däri kan man hålla med dem. Föres liket till bårhuskällaren, så brukar endast en eller par medföljа vid detta tillfälle. Kyrkvaktmästarna anlitas samt chauffören vid inbärandet av kistan med den döde. Någon sorgeakt förekommer ej mej veterligt vid detta tillfälle.

MAJNING.

Hänvisar till beskrivningen härav samt skisserna, som förekommer i rubr. BEGRAVNINGSKALAS.

KRANSAR OCH MINNESTAVLOR.

I det föregående har omtalats, att kransar på rama landsbygden ut-

ACC. N:R M. 13515:76.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gjordes tidigast av hemmagjorda sådana,på sommaren av vilda eller odlade i täppan,vintertiden av lingonris,granris,mossa med inslag av blad och blommor från hemmets krukväxter.De allra första köpekransarna var från blomsteraffärerna i staden och sådana förekom inte på landet utom när det var fråga om ett "fint" lik.Men seden var börjad av högreståndspersoner,och så fortsatte den att breda ut sej samt kom att kulminera för ett 20-tal år sedan eller när man fick blomsteraffär i den egna bygden.Och denna sed synes inte ha nått toppen,ty för vart år blir det dyrare och flera kransar och buketter med bredare och grällare kransband.

SORGDRÄKT.

Har förut i svaret på denna frågelista omnämnt något om allmogens sorgdräkt,nämligen att endast svart och vitt fick förekomma,både i fråga om män,kvinnor och barn.Kläderna var i allmänhet hemsydda,mest av hemvävt tyg men när det gäller kvinnorna,var tyget ofta inköpt i handelsaffären där i socknen eller i närmaste stad.Silkeduken var kvinnornas huvudbonad,svart naturligtvis,och ännu förekommer detta huvudplagg på gamla kvinnor.Såg domssöndagen i år i kyrkan en kvinna,klädd i svart silkeduk,så hattarna har ännu ej fullständigt erövrat kvinnorna.

ACC. N:R M. 13515:77.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Manfolken bar på landet i äldre tid kavajkostymer,men bland s.k. bättre herrar var detbbonjouren,som var det vanliga högtidsplagget,även på begravningar.Präst och klockare hade långrockar,kanske var det handlaren också,som anskaffat sådan.Höghatten var förr inte så vanlig,man hade kubb och mjuk svart hatt.Nu har bonjouren blivit omodern:de manfolk, som inte bär frack,har svart kavajkostym.Skorna skulle alltid vara svarta.Manfolken hade inte förr handskar,icke heller allmogekvinnorna,men vintertid hade man svarta vantar,finger- eller tumdito.Strumporna för alla var svarta,allt gick i svart.Men jag såg en gång en bonde här,som kom till sin systerdotters begravning i svart kavajkostym med vit rosett och höghatt samt - ljusgula skor! Han väckte ett visst uppseende.Och det var inte en fattig stackare det gällde utan en ung och tät.

Alla kvinnorna hade långa,svarta klänningar och dito kappor,de äldre samt flickorna vita förkläden och rysch och kragar,vita "lommedukar" svarta strumpor och skor.Även de fruntimmer,som hjälpte till att servera, var klädda i svart och vitt.Så kom seder från högre ståndenikvinnorna började uppträda i svarta hattar samt slöjor,och de yngre bondkvinnorna tog så småningom allt mer efter,så att nu ingen skillnad råder i deras

ACC. N:R M. 13515:78.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och högre ståndens klädsel.Man följer modet väl även på landet numera. En uppluckring av det monotona svart-vita kan man se i såväl männens som kvinnornas överplagg vid begravningar:de flesta har svarta kappor och rockar visserligen,men detta gäller kanske främst de närmast sörjande,övriga kan komma med trenchcoats och för damer ljusa eller svagt kulörta kappor.Rött eller annat skrikande tolereras dock inte.

På tal om näsdukar för kvinnor,så minns jag från 1905,då min äldsta syster begravdes,att mina systrar använde vita näsdukar,som hade smal,svart bård.Och jag minns också,att vi i familjen ett helt år använde brevpapper och kuvert vid vår privata brevskrivning,som hade smal sorgkant.

Sorgband är i denna trakt sällsynt under början av detta sekel,men en ocj annan brukade det dock.Det var svart kräpp t.ex. kring skolpojkmössans sammetsrand,likaså på småflickornas hattar och mössor.Från den tiden började man även sporadiskt bland allmogen bruka sådan kräpp,om kavaj- och rockärmar för manfolk,på kappor samt i urringningarna på damklänningarna.Senare tillkom så det breda släta sorgbandet om ärmen, och detta har nu i sin tur avlösts av smalt band på rockens uppslag.

ACC. N:R M. 13515:79.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Några sorgknappar har jag inte sett ännu.Den höga hattens sorgband bärs av de närmast sörjande i hela kullens höjd,av andra begravningsgäster av lägre bredd.Men många begravningshattar saknar helt sorgbandet.Det kan bero på obekantskap med bruket i den nya tiden,men annars följer folk noga med modet även på detta området.Nu brukar en stor del både kvinnor och män,mest män,hyra högtidsplagg för glädje och sorg:herrekiperingarna står till tjänst med frackkostym,överrock,skor.I städerna är det numer vanligt att också damer begagnar sej av den metoden för att slippa inköpa dyra "blåsor" och andra plagg till fester,även begravning.

SORGTID.

Ute på landsbygden i äldre tider var det väl ingenting bestämt bruk härutinnan fastslaget,men ville man vara en bra människa,så passade det inte för en änka eller änkling att avlägga sorgen,d.v.s. de svarta kläderna till kyrka och kalas,förrän ett år gått,och även föräldrar,barn och andra släktingar sörjde med kläderna längre eller kortare tid efter ett dödsfall.Och inte passade det att under den allra närmaste tiden gå på fest och kalas,danser osv. Denna goda sed hålles också nu,fast ungdomarna har väl svårt att göra det någon längre tid.Nöjena kallar!

ACC. N:R M. 13515:80.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

BORGERLIG BEGRAVNING.

Vissefjärda församling har icke många frikyrkliga ,men en del finns ju här och var,men antalet medlemmar i dessa församlingar är i regel fåtaligt.Borgerliga begravningar är sålunda relativt fåtaliga.Vi har haft några de senaste 25 åren,utan klockringning,utan präst och kantor,och akten har förrättats ute vid graven av vederbörande frikyrkopastor.Denna form av begravning kan väl inte helt kallas borgerlig,då man har särskild religiös ritual,men jag har kallat det borgerlig,därför att den sker utanför statskyrkans ram.Renodlad borgerlig akt har jag inte hört att det förekommit någon ännu.Trots materialismens segertåg håller man ännu på de gamla sedvänjorna med dop och konfirmation,vigsel och jordfästning enligt statskyrklig ordning.

MILITÄRBEGRAVNING.

På indelningsverkets tid begravdes en avliden soldat under militära hedersbetygelser,n.b. om han var anställd vid dödsfallet och inte f.d. samtliga kompanikamrater var närvarande,ävenså korpralen samt kompanichefen,och en halvtropp hade sina gevär med sej och sköt salut med lösa skott.I vår tid är kistan svept i svenska flaggan vid dylik begravning.